

HAL
open science

Dissidència o dòxa dins los estudis occitans

Patric Sauzet

► **To cite this version:**

Patric Sauzet. Dissidència o dòxa dins los estudis occitans. Fidelitats e dissidèncias. Fidélités et dissidences., Jul 2017, Albi (Tarn, Occitanie), France. pp.41-73. hal-04738728

HAL Id: hal-04738728

<https://hal.science/hal-04738728v1>

Submitted on 17 Oct 2024

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

ACTES DU **XII^{e/n}** **CONGRÈS**
de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans
de l'Association Internationale d'Études Occitanes
ALBI, 10-15/07 2017

édités par Jean-François Courouau
en collaboration avec David Fabié
editats per Joan-Francès Courouau
en colaboracion amb Dàvid Fabié

Fid elitats
e élités
t
dissi déncias
dences

Section française de l'Association internationale d'études occitanes

SFAIEO

Vol. 1

Dissidència o *dòxa* dins los estudis occitans

Eretgia e ortodoxia

Sèm amassats en Congrès as Albi dins una vila e dins un país, Albigés, que son nom pòrta lo sovenir d'aqueles que son diches correntament "Albigeses", que los tèxtes latins del temps disián *Heretici provinciales*, "eretges provençals". Uèi diriam "eretges occitans". L'occitanisme, que sistematiza l'usatge del mot "occitan" e de sos derivats per designar la lenga d'òc, pren naissença a l'abroa del sègle XX dins l'"escòla occitana", branca del Felibritge que portèt un interès particularment viu al l'eretgia dicha "albigesa" e a las consequéncias de son eradicacion per l'astrada del País d'òc (Lafont / Anatole 1970, 706; Abrate 2001). L'occitanisme es nascut a ras de l'eretgia. Es almens dins aquel vesinatge qu'es estat batejat, se consideram que tota reivindicacion de la lenga occitana, o tot interès per ela a través la diversitat dels noms que portèt, es ja un occitanisme abans la letra, un "occitanisme sens o saber", o puslèu sens o dire aital, çò que pòt far remontar l'occitanisme a Godolin o a las *Leis d'Amors*, pas gaire erètges un tanpauc coma l'autor de las autras (per tant ai pas citat Pèir de Garròs).

Mai recentament, quand los tèrmes "occitan" e "Occitània" sortiguèron sus la scèna publica e s'afortiguèron tanben dins lo camp scientific foguèt pas sens una entrelutz o un embaime transgressiu. Al contrari dels tradicionals "provençal" e "Miègjorn", lo nom actual de la lenga la pausa per ela meteissa e lo nom del territòri que se'n deriva defisa las reduccions provincials o departamentalas. Dins aquel temps, Louis Bayle denunciava una ideologia dissidentia que menava al separatisme e emperilhava l'indivisibilitat de la Republica (Bayle 1975), lo meteïs repròchi que s'èra fach ça que la dins lo sègle XIX al "(grand)-provençalisme" portat pel Felibritge (Martel 2010, 331 sqq). Quand l'A.I.E.O. se fondèt en 1981, la causida d'assumir dins l'intitulat de nòstra associacion scientifica l'adjectiu "occitan" s'acompanhava encara d'un fremin d'audàcia assumida o regretada. Una flaira a solpre flotejava dins lo calimàs de Liège al mes de julh.

Dins un bilanç que donèt i a ja qualques ans dels estudis occitans, Jean-Pierre Chambon¹ evòca las relacions entre la recerca en domeni occitan e lo movement occitanista (que sona "renaissentista") e vei dins aquelas relacions la font d'una *dòxa*, per tornar prene un mot que l'autor volenta d'emplegar, que contribuïria al flaquitge o al desaviament dels estudis occitans en particular dins lo domeni de la lenga modèrna (Chambon 2010). Aquela "dòxa" establiria de "tabós" a l'efièch de negar la despresa sociala de la lenga d'una part, e d'afortir eissorbadament son unitat d'autra part, afortiment d'unitat manifestat dins una subrevalorizacion de la *koinè* medievala d'una part, lo refús de presa en compte d'autra part a l'encòp de l'autonomia lingüistica del gascon e de la dialectalitat irreductibla (del demai) de l'occitan, sus fons d'inorganicitat fonsa d'aquela lenga.

Començarai per relevar un exemple de la resisténcia a un emplec minimalament descriptiu del tèrme "occitan" per solinhar que, s'es possible que i aja una "dòxa" occitanista, i a encara dins la cultura circulanta de la societat francesa una plan mai pesuga ignorança del fach lingüistic minoritari en general e occitan en particular. Evocarai puèi la question de l'unitat de la lenga occitana, que sa contestacion a lo meriti de nos butar a quitar pas de problematizar la nocion de "lenga", sens nos repausar sus las comoditats de l'impensat. Contunharai en tornant sus doas

---

¹ Serà sovent question d'analisi e de presas de posicion de Jean-Pierre Chambon aici, "en tota amistosa adversitat" per parafrasejar Leo Spitzer. S'apren a l'importància qualitativa coma quantitativa de sa produccion (cf. Buchi *et alii* 2017) e a la centralitat de la nocion de "dòxa" dins son escritura que la tematica de nòstre congrès convidava indefugiblement a discutir.

questions empiricas que m'an interessat. S'agís de dos cases ont un larg espaci dels parlars occitans manifèsta d'evolucions autonòmas e que se resolvan dins lo sens del manten de l'unitat, de l'especificitat e de la coeréncia de la massa dels dialèctes occitans. Aquel tipe de faches suggerisson que la placa occitana dins la fragmentacion de la Romania es ben una donada primèira e persistenta que coma tala es estada lo luòc d'elaboracions culturalas e literàrias que l'an activada, *koinès* (relativas) e renaissenças compresas, que ne foguèron e ne son lo revelator ultim.

1. Preludi lexical

Encara uèi demòra una forma de resisténcia a l'evocacion de l'occitan, foguèsse per simpla clartat terminologica. Faguèri pauc de temps aprèp la mesa en linha del *Trésor de la langue française* (TLF) en format numeric (TLFi, vej. Pierrel *et alii* 2004) qualche remarca sus la terminologia de son camp etimologic (Sauzet 2003a, Chambon / Carles 2007). Lo prepaus èra de relevar una incoeréncia de vocabulari dins un instrument que dona una definicion impecabla del mot "occitan", mas emplega puslèu dins sas notícias "provençal" que lo còrs del dicionari ditz çà que la "vieilli" dins son accepcion larga. Lo sit en linha del TLF avertís que lo tèxt es "gelat" dins son estat de 1994. Una reelaboracion del camp etimologic es a se far, mas se fa intrada a cha intrada e non pas per un refrescament global de l'informacion. Mentretant, lo TLFi, qu'es una font de bon accedir per l'etimologia dels mots franceses, e que jòga un ròtle d'interfàcia del *Französisches etymologisches Wörterbuch* (FEW) per un public mai larg, contunha de difusar un emplec arcaïc de "provençal" e d'escafar l'existéncia de l'occitan de la cultura lexicala comuna dels lingüistas francofòns, francistas, romanistas e delai. Per exemple lo recent dicionari gallic de Xavier Delamarre (Delamarre 2018)², coma ja la sintèsi de Pierre-Yves Lambert *La langue gauloise*, evòcan de formas "provençalas" que son de fach occitanas (Lambert 2003). Es evident que per la majoritat dels legeires d'aqueles obratges coma per aqueles del TLFi, "provençal" se compren al sens de "parlar de Provença". La percepcion de la geografia reala de la preséncia del vocabulari d'origina celtica dins los parlars romanics de França s'en tròba falsada e l'existéncia de la lenga occitana resconduda. Per evocar doas etimologies celticas ben conegudas, lo "vèrnhe" es panoccitan e sa preséncia, lingüistica ni botanica, s'acantona pas entre Ròse, Durença e la mar³, e la "Provença" on bufa lo "cèrc" es pas PACA.

S'agissia pas e s'agís pas brica de pretendre a quina subrevaluacion que siá de la dimension occitana del lexic francés. Èra e es question solament de nomenar exactament l'occitan quand es present.⁴ Dins las citacions d'obratges ancians o classicos de la romanistica, me semblaria sanitos de far seguir sistematicament lo tèrme "provençal" quand vòl dire 'occitan' de l'explicitacion "i.e. occitan", per entretenir pas mai una confusion que se retròba a bèl èime dins la premsa, los obratges de vulgarizacion o los manuals escolars, totes vectors màgers e reals de "dòxa". La confusion es d'ont mai granda que lo refús ara del tèrme "occitan" ven pas mai de defensors de l'emplec de "provençal" *lato sensu*, çò qu'èra Juli Ronjat, mas ja plan mens Louis Bayle (Ronjat 1913, 1; Bayle 1975), mas de promotors del dialècte de Provença coma una lenga a despart (Blanchet 2012). Lo debat terminologic es trencat, s'agís que l'usatge comun seguísca, e amb el la

---

² L'indèx final del dicionari indica totun "provençal, occitan", progrès terminologic mas que rend las mençons dins l'obratge mai problematicas.

³ La forma provençal *stricto sensu* es puslèu "la vèrna" çà que la.

⁴ Florian Vernet va mai luènh e considera que l'invisibilitat es una invisibilizacion, e dins l'escarsetat de la referéncia a l'occitan (per l'emplec inapropiat de prov. o de patois, o per la non presa en compte de l'ipotèsi occitana) una voluntat deliberada d'ocultacion (Vernet 2014). Sens anar fins a una ipotèsi que confina amb lo complotisme, tot se passa d'un biais coma se la mençon de l'occitan encara noliá necessàriament a militantisme e que de dire "tal mot francés – 'abeille' digam - ven de l'occitan" tindèsse encara de qualche biais coma una incongruïtat. Florian Vernet insistís tanben, e justament, sus l'ajuda a la recuperacion lingüistica de l'occitan que constituís la reconeissença dins lo francés de mots occitans manlevats (Vernet 2007, 2014). Coma los toponims o los antroponims, los manlèus son de "paraulas geladas" de l'occitan qu'es util de permetre de desgelar (Sauzet 2009).

reconeissença de realitat qu'implica. Es lo prètzfach dels sabents occitanistas d'agulhonar de practicas qu'encara uèi semblan reguinar davant lo mot "occitan". Un usatge sabent clar e afortit es la condicion d'un usatge comun corrècte.

La preséncia de l'occitan es dirècta dins l'FEW (nomenat "apr." quand ven de Raynouard o Levy e "npr." quand ven del "*Tresor*" de Mistral, mas de mai en mai present coma "occit." dins las notcias recentas⁵), ni per tot çò que se poiriá dire sus las dificultats de lisibilitat de l'occitan en tant que lenga que resultan de son integracion dins un Tresaur lexical "galloromanic". Ni per la lacuna de son títol (se deuriá dire "FOEW"), es un astre pels estudis occitans qu'existisca l'FEW, mas es l'indici del flaquitge institucional de la lingüística occitana que se'n siá pas encara tirat un diccionari etimologic occitan. Dins lo TLFi, qu'a la diferéncia de l'FEW es ben un diccionari exclusivament francés, logicament, l'occitan apareis pas qu'a l'escasença d'interferéncias lexicalas amb l'occitan.

Lo manlèu lexical es un domeni ont assistissèm a una inversion que me sembla exemplara de la suspiccion de "dòxa". Mentre que la quita preséncia de l'occitan es mal identificada dins las aisinas lexicograficas disponiblas, se denóncia coma "dòxa" l'evocacion de manlèus del francés a l'occitan (Chambon 1996). Se tracta pas dels manlèu a "l'ancien provençal", manlèus ancians coma "amour", "jaloux", "rossignol" o manlèus didactics recents coma "troubadour" o "consolament" (s.v. "consolation"). S'agís dels manlèus intervinguts despuèi l'establiment d'una situacion diglossica, o de bilingüisme inegalitari, entre la lenga locala e lo francés dins (gaireben) totes los territòris de lenga occitana. Segon J.-P. Chambon seriá pas scientificament corrècte de dire qu'un mot dintrat en francés dins lo periòde modèrne o contemporanèu "ven de l'occitan", ni mai semblablament "ven d'un dialècte d'oïl". Resumida brutalament (baste sens la falsar) la posicion afortida es que lo francés manlèva pas a l'occitan, mas al francés regional. Aital la *forma* [f'urmo] occitana arriba pas coma "fourme" al francés (general) qu'aprèp una longa estança dins lo francés d'Alvèrnia (Chambon 1997, 43), e probablament tanben dins lo francés d'autres païses d'òc ont se manja de *forma* sens la far. Lo corbàs (lo "cropatàs") d'Antòni Bigòt teniá un "flòc de forma"⁶ dins son bèc e quand Bigòt parlava francés, probable designava per "fourme" aquel tipe de formatge (e pas per "cantal" arribat recentament sul mercat de Nimes coma sul de Clarmont).

Es asseguradament un progrès de la necessitat ben establida despuèi plan de temps de practicar, dins la dralha dobèrta per Jules Gilliéron, l'etimologia coma una istòria de las paraulas e non pas coma lo simple establiment de son origina (Baldinger 1959, 239), e doncas d'estudiar e d'explicitar lo passatge dels mots occitans pel francés regional abans son intrada eventuala dins lo francés general. S'apòrta aital una elaboracion critica benvenida al trabalh capdavantier de Karl Gebhardt (Gebhardt 1974abc). Es tanben un progrès d'insistir sus la preséncia anciana del francés dins las regions occitanas e de precisar que las especificitats d'aquel francés son pas necessàriament totes d'origina substratica. Es just enfin d'afortir que çò que s'es sonat "lo francitan" es de francés, ni per l'originalitat de sa fonetica o la densitat dels manlèus qu'i cabon⁷ (Chambon 2005 p. 6, per la revindicacion d'una autonomia del francitan Courderc 1975, 1976, tèsi ça que la pauc defenduda, vejatz Kremnitz 1981 e Boyer 1990 per una sintèsi). Mas se pòt pas a l'encòp sosténer que lo francés manlèva pas a l'occitan, sinon al francés regional, e que lo francés regional es ben de francés ni cort ni costièr, d'afortir quitament que los franceses regionals son *lo* francés, que son

⁵ Mas l'occitan es pro largament nomenat "occit." dins la represa de la letra A de l'FEW...

⁶ "A son bèc teniá'n flòc de forma... e lo sarrava" ["A soun bè ténegn'n flò dé fourmo... e lou saravo."] Bigòt, *Borgadièras*:150.

⁷ Ça que la, la critica de la "dialectologiti" (vej. Chambon / Chauveau 2004) deu pas fa oblidar las interferéncias fonologicas e sintaxicas realas e fòrtas entre l'occitan e las varietats de francés dels païses d'òc. E pel lexic, quand los mots occitans transitan pel francés regional per anar al francés comun, li donan ben qualque coloracion substratica. Per quand a l'equivaléncia "francitan" = "occitan" es mai l'equivaléncia del marcador social qu'avián en tèsta d'unes sociolingüistas en la pausant puslèu qu'una identat lingüística que n'aurián sai que denegada la pertinéncia (Courderc 1975, 1976, Boyer 1990).

“les formes réelles et concrètes du français tout court” (Chambon 1997, 15), o que “les ‘français régionaux’ sont le standard sous sa forme réelle” (Greub / Chambon 2008, 2556b). Remarquem qu’a dissociar lo francés regional e lo francés, diriam que l’occitan (almens un temps) manlevèt pas al francés, mas al francés regional (Ronjat 1930, 61).

La rason del regèt paradoxal del manlèu modern del francés a l’occitan es un doble refus que fa passar de la sciéncia a la causida ideologica (Chambon 1997, 34-35). Lo primièr refus afincha una cròia occitanista que fariá dels manlèus del francés a l’occitan lo remèdi a un flaquitge lexical supausat del francés. Es evidentament un mite que benlèu defendon los que prenon la variacion dialectala per una riquesa intrinsèca e qu’imaginan la lenga d’oïl desprovesida d’una complexitat dialectala e d’enasigaments terradorencs que son solament renduts mai vesedors en occitan per la situacion de la lenga. Çà que la, s’agís mai d’un mite occitan (o d’una falsa perspectiva d’enasigats o de desrasigats lingüistics), mite exemplarament illustrat pel *Parler croquant* de Claude Duneton (1973), que non pas un mite occitanista. Es una manifestacion de la valorizacion compensatòria mesa en evidéncia pels sociolingüistas e qu’ai assajat de teorizar (Ninyoles 1971, Courderc 1974, Sauzet 1987). L’autre mite refusat es lo del manlèu coma reparacion. Es pas tanpau un mite occitanista, mas si ben francofonista. Un discors virat cap al grand public (almens, a un public larg) presenta efectivament los manlèus a las lengas que lo francés s’i substituís, o als dialèctes d’oïl que l’estandard los elimina, coma un correctiu a l’eliminacion e la substitucion. J.-P. Chambon (1997) remanda exemplarament a Henriette Walter (Walter 1988) e remonta fins a Albert Dauzat (Dauzat 1927, qu’i poiriam apondre Dauzat 1930, 545 ont s’evòca “le grand herbier national qui sauvera tout ce qui peut être sauvé de la flore populaire”). L’occitan desapareis, mas dieumercé la “fourme”, l’“ailloli” e lo “cassoulet”, contunha de viure dins la lenga que lo remplaça e s’eterniza amb ela. Tot occitanista, que siá de sciéncia o d’engatjament, pòt pas qu’aprovar la critica d’un tal discors que redusís l’èsser, l’apòrt e lo potencial d’una lenga a una ponhada de lexèmas “saboreses”. La bona responsa a l’ideologia del rescapte de la destruccion pel manlèu (coma a la de la perfusion de vitalitat) consistís a descriure lo manlèu (coma fa ça que la excellentament J.-P. Chambon), pas a lo negar. Mas la descripcion menimosa de l’istòria dels manlèus es e demorarà afar d’especialistas. La reconeissença de l’origina occitana (tot plan comptat e ben rebutat) d’un nombre respectable de mots dona a l’occitan una visibilitat realista e utila, minoracion compresa (e denunciada se ne vira) pel public dels francofòns cultivats (en particular dels lingüistas) que consultan lo TLFi o legisson la vulgarizacion que ne pòt derivar⁸. Sens que siá question de pretendre l’occitan mai ric que si es, ni de far dels manlèus la reparacion istorica que son pas.

2. Tabó de l’unitat

Avèm tocat ja en parlant de “francés”, e de çò qu’es o pas de francés, la question centrala que los debats sus una supausada “dòxa” occitanista an lo meriti de far tornar, qu’es lo de la definicion d’una lenga, siá lo francés o l’occitan. Per parlar de mots occitans manlevats en francés regional, en francés comun o en francés “tout court” cal que i aja un occitan. Es un punt comun als

---

⁸ La dificultat, quin nom que se done a la lenga, de reconeisser a l’escasença del manlèu, l’existéncia de l’occitan al costat del francés es una constanta. En defòra de l’usatge arcaizejant de “provençal” lo TLFi usa tot còp de la localizacion geografica dels mots (“Lemosin”, “Lengadòc”) en estalviant la mençon de la lenga d’origina. Bourciez / Bourciez o fan parièr quand dison a prepaus de mots que palatalizan pas la velara davant [a] que “cabane” o “cadet” venon “du Midi de la France” mentre que “camp” o “campagne” son eles “des mots empruntés à l’italien” (Bourciez / Bourciez 1967, 135). De son costat, Jean Pierre Chambon relèva mai que justament que pels autors de mantun diccionari d’antroponimia existisson de “variétés linguistiques qui ne méritent pas de nom : en particulier l’occitan” (Chambon 2002, 11). E en tornant legir aquestas linhas lo 13 de julh de 2020 pauc abans 19 h, ausissi sus France Info una lingüista e una jornalista, en dissertant sus la nocion de “campagne” (electorala o sanitària) explicar que la forma “provençala” *campagne* a pres l’avantatge sus la forma “picarda” (sic!) *champagne*. Notem cossí tanben lo restacament geografic permet d’escafar l’autra lenga al profièch de rivalitats de províncias.

occitanistas, cercaires o militants lingüistics, culturals o politics de pausar de qualque biais qu'existís una lenga occitana. Es clar qu'ací parlam pas mai de terminologia, mas de la designacion per un sol tèrme dels parlars "gallo-romanics mièjornals" e de las formas elaboradas que ne son eissidas, que lo tèrme en question siá "occitan", "provençal", "lemosin" o "gascon". Lo tèrme "occitan", es pas mestier d'i tornar dins la companha que sèm, pel fach d'èsser especific, se tròba mai a biais e eficaç. Es tanben mai peremptòri e per tant pòt amodar mai de resisténcias qu'una designacion ambigüa. Nomenar l'occitan "occitan" cogís de ne cubar e acceptar l'ample.

Delai del nom doncas, lo refús de reconéisser l'occitan es vièlh coma la galloromanistica. Es coneguda dins l'istòria de la lingüistica occitana, e mai delai, lo pes de la posicion exprimida per Gaston Paris dins sa conferéncia de 1888, ont denegava *a priori* la possibilitat de definir de territòris lingüistics e especificament de delimitar los domenis de la lenga d'òc e de la lenga d'oïl (Paris 1888). La tèsi de Gaston Paris, coma se sap e mai tressap, es qu'existís, que *deu* existir, un *continuum* romanic integral ont es arbitrari de trencar.⁹ La tèsi generala es particularament aplicada a l'occitan, dins la mesura ont la negacion del limit lingüistic permet de proclamar que i a pas "doas França", mas una sola França romanica enquadrada de "conhets de metal estrangèr". França se tròba èsser lingüisticament unida a la fin de tot per que, de sas minoritats lingüisticas, las unas son pas pro nombrosas e l'autra es pas pro diferenta.

La tèsi de Gaston Paris es estada formulada coma una tèsi *a priori*, abans que foguèsse fach l'*Atlas linguistique de la France* (Gilliéron / Edmont 1902-1920) que foguèt una resposta a la sonada de 1888. Aquel atlàs e la dialectologia en general a donat globalament rason a Charles de Tourtoulon e Octavien Bringuier (Tourtoulon / Bringuier 1876, Tourtoulon 1890, pel debat entre París e Montpelhièr o entre Paris e Tourtoulon, vejatz Brun-Trigaud 1990, Martel 2010, Zantedeschi 2013, per la posicion de Ronjat, Thomas 2017 49 sqq, Sauzet 2016b, per una critica dialectometrica sintetica del *continuum* vejatz Goebel 2003, notadament 74sqq). Juli Ronjat repren e completa dins sa gramatica istorica la delimitacion de Tourtoulon e Bringuier (Ronjat 1930-41) e s'apièja largament de l'ALF que s'i pòt globalament legir sens tròp de pena un domeni d'oïl e un domeni d'òc, e un domeni francoprovençal mercé a l'invenccion ascoliana (Ascoli 1878). Lo programa del *Nouvel atlas linguistique de la France par Région* definit per Albert Dauzat ten compte del limit oc-oïl per dessenhlar sos airals d'enquèsta que seràn respectats dins sa realizacion (Dauzat 1942). Las interrogacions pòrtan mai sus l'èssor del trach de separacion, sus la natura e la prigondor del Creissent que non pas sus l'existéncia d'un limit. Una larga recerca collectiva en cors dirigida per Nicolas Quint es avodada a la question (Quint 2017). Mas se los dialectològs an pas validada la tèsi del *continuum* integral, lo scepticisme de Gaston Paris a prepaus de la nocion de lenga geografica, de l'existéncia de lengas immanentas al dintre d'un espaci lingüistic monogenic, es largament partejat uèi dins la comunautat dels lingüistas, en particular quand son pas preocupats de geografia lingüistica.

La "dòxa" (per reprene mai lo mot) dels lingüistas es que la sistematicitat del lengatge s'obsèrva dins l'idiolècte o de çò que se'n sarra (locutors d'una comunautat vilatgesa o tribala omogenèa, o locutors d'una lenga de cultura estandardizada pro omogenèa tanben) e que, delai, entre formas lingüisticas de meteissa ascendéncia, la variacion es contunha e que tot gropament o separacion son arbitraris. Pel lingüista, tot es egalament "lenga", mas "lenga" al sens de lenga interna, de sistèma o de gramatica, pas de lenga nomenada e d'objècte social.¹⁰ Tot parlar es lenga

---

⁹ La tèsi es de pauc de consequéncia pel francés que s'acomòda de sa reduccion a sa varietat estandard. Notem l'efièch doble de l'emplec de "patés" aplicat als parlars romanics de França que d'un costat dissòlv l'occitan dins sa variacion e d'autre costat trenca lo ligam entre los parlars d'oïl e lo francés estandard. Encara uèi es corrent que d'especialistas de francés considèren pas los parlars locals d'oïl coma de francés, çò qu'es pas sens consequéncias sus l'estudi d'aquela lenga.

¹⁰ D'aquí la formula recurrenta dins la literatura scientifica, generativista en particular: "Lo *dialecte* de (tal luòc) es una *lenga* ont s'obsèrva (tala propietat)" (cf. per exemple: "La question se pose alors d'établir si ces *dialectes* peuvent être considérés comme des *langues* à sujet nul ou pas." (Olivieri 2004, 112).

e totas las lengas son egalas coma objèctes de sciéncia o coma realizacion de la facultat umana de lengatge.¹¹ Çò de mai es pas pus l'afar del lingüista. Es lo veaire exprimit per exemple dins la classica introduccion a la lingüistica generala de John Lyons (1970, 29-30) o dins l'introduccion generativista de J.-Y. Pollock (1997, 1-2).

L'enfortiment dins la lingüistica dels modèls cognitius contribuís a créisser la distància entre la "dòxa" dels lingüistas e lo sens comun. La "lenga" al sens comun es un fach social. La lenga del lingüista lèumens una lenga "intèrna" al sens de Chomsky, una fixacion particulara del sistèma cognitiu d'un individú. Lo veaire dels lingüistas e dels profans se rejonh dins la reconeissença coma "lengas" dels estandards fòrtament codificats, parlats per de comunautats largas, e per tant interiorizats coma lenga primièira per un grand nombre de locutors e en particular de lingüistas. Aqueles estandards son "lengas" pels lingüistas perqué pro omogenès e "lengas" pel grand public perqué pro prestigioses e establits.

Aital l'agnosticisme sus l'existéncia o non de "lengas", que se pòscan objectivament definir dins un espaci geneticament un, permet de conjugar lo doble confort de la posicion critica e del conformisme. Del costat de la critica, se proclama que tot es egalament "lenga" pel lingüista, que per el tot sistèma ne val un autre. Del costat del conformisme, se la lenga supausa la coeréncia completa de la gramatica, cada parlar o dialècte local, falta d'estandard reconegut e de restacament admès a una familha naturala, es confrontat, dins sa misèria de prestigi als estandards en plaça, que valon pas mai coma sistèmas, mas tament mai socialament e culturalament. Ja la posicion teorica de Gaston Paris sul *continuum* aparava l'òrdre lingüistic darrièr la sciéncia "mieux armée". Fauta qu'un territòri natural ne justificuèsse l'existéncia autonòma, l'occitan (lo "provençal") auria pas pogut existir qu'en essent ja al nivèl d'elaboracion e de prestigi del francés... Se l'occitan pòt pas existir primièr en se, a través sa dialectalitat umiliada, sa minoracion ven autojustificada. Lo francés es proclamat en semblamodestia coma un "patés qu'a capitat", mas i a pas de rason per que cap d'autre patés capite tanben, falta de supòrt uman e d'espaci ont deuriá naturalament capitat. D'un biais general, lo relativisme en matèria de lengas extèrnes valida l'òrdre lingüistic establìt.

3. Separatismes

Bon nombre de lingüistas, en professant l'agnosticisme en matèria de lengas extèrnes, daissan la paraula a d'autres, militants o mai largament actors culturals o politics. Eventualment practican la division dels òrdres: en tant que lingüistas coneisson pas las lengas extèrnes, mas pòdon puèi culturalament aderir a tala o tala causa o vision lingüistico-culturala. La contestacion de l'occitan pòt tanben èsser mai especifica e refusar pas en general de pausar de lengas extèrnes territorialas, mas ne prepausar d'autres. L'occitan es de temps en autre contestat coma una construccion il·legitima per de defensors de lengas definidas sus de territòris mai reduches que l'ensem occitan. Lo domeni occitan es inegalament tocat pel fenomèn. Essencialment concernís Provença, Auvèrnha, Gasconha e Bearn (per un punt recent sus la question Bichurina / Costa 2016). Un cas caricatural es la "lenga cevenòla" que retalha segon de critàris lingüistics leugièrs e una geografia azardosa¹² la zòna nòrd e orientala del bas lengadocian (Gourgaud 2007). Lo debat se pòt relativizar. Los defensors de "las lengas d'òc" al plural reconeisson que las dichas "lengas" an quicòm en comun que las destria entre las autras lengas romanicas e que ne fa de "lengas d'òc". D'un biais sas causidas son pas que de formas exacerbadas d'un localisme qu'es present sovent tanben dins l'occitanisme reivindicat o pretendut. Un enjòc que sembla màger es de poder associar lo mot "lenga" amb lo mot "provençal" o "gascon" o "alvernhas" mentre que la nominacion globala de la lenga coma "occitan" fa automaticament de las formas localas de "dialèctes". D'aquí l'usatge util de sintagmas coma "occitan gascon" o "occitan provençal" per evitar la dificultat que lo mot dialècte es correntament rebutat non pas coma "biais de parlar una lenga" mas coma "biais de

¹¹ Mas l'egalitat epistemologica fa pas l'egalitat culturala e sociala.

¹² Que plaça per exemple Someire en Cevenas.

parlar qu'es mens qu'una lenga". Lo debat pòrta tanben sus la grafia, debat que manca pas d'existir entre los que reconeisson la lingüicitat globala de l'occitan (o del grand provençal) e evidentament sus l'estandardizacion. Aquesta es lèumens considerada (e denunciada ...) coma una compausanta centrala de la concepcion occitanista de la lenga (Blanchet 2012) mentre que, per un ben o per un mal, l'estandardizacion (la definicion e l'usatge d'un estandard) es luènh d'èsser consensuala, ni dins son principi, ni dins los detalls de sa causida entre los occitanistas (per una sintèsi de la vision normativa occitanista classica e dels debats que l'enròdan, vej. Sumien 2006).

D'un biais, la nocion de "lengas d'òc" al plural remanda a una dificultat a acceptar la particularitat benlèu mai interessanta de l'occitan d'èsser pas definit per un territòri e doncas per un poder, mas d'èsser una lenga que definís lo territòri ont se parla. Occitània es *lo país d'una lenga* coma o formula excellentament lo titol de Silvan Chabaud a un compte rendut de la recenta *Histoire de l'Occitanie* de Felip Martèl (Chabaud 2020, Martel 2019). Parlar d'Alvernàs, de Provençal... permet de replegar la lenga sus un territòri e de legitimar la nocion estranha de "lenga regionala"¹³. Perqué pas "lengas departamentalas" o "comunala"? Las "lengas d'òc" al plural son formatadas coma de "lengas regionalas", lengas subalternas d'una subdivision territoriala, fauta d'acceptar l'escandal d'una lenga que se definís d'esper ela. Los defensors de las lengas d'òc mancan pas de denonciar lo dògma de l'occitan, mas es probablament mai la transgression occitana, d'una lenga sens estat e que se pòt pas assignar a una region (quitàment pas a la nòva Region Occitània que ne fa pasmens lo centre) que sabon pas acceptar. E l'ambicion culturala qu'acompanha aquela transgression es mens confortabla que lo replegament dins l'identitat locala.

Mas aqueste debat es un debat de militantisme cultural ont las "lengas d'òc" representan pas que la cristalizacion o l'essencializacion d'un localisme endemic. Los faches lingüistics, dialectologics son convocats mas son pas empoderats d'una valor absoluta de cap de costat. Los occitanistas coneisson la variacion intèrna de la lenga, e los secessionistas pòdon pas negar ni los elements d'unitat, ni que per pichòt que se prenga un territòri, al dintre per exemple del pretendut "cevenòl", se tròba encara de variacion.

Un punt comun als occitanistas e als amics de las lengas d'òc es que, se los uns coma los autres evòcan las caracteristicas de l'occitan e de sos dialèctes e ne fan se ne vira d'arguments de sos debats, consideran pas que la vertat de sa tèsi pòska seguir dels faches lingüistics coma se demòstra un teorèma o se pròva una ipotèsi de fisica.

Dins lo principi son reconeguts los meteisses faches: semblança o distància dels parlars, istòria culturala de la lenga, se daissam per costat los casos particulars d'ignorança o de marrida fe (cf. Blanchet 2002, 2004, e Martel 2004, Sibille 2004). Tot lo mond es d'acòrdi qu'en provençal se ditz [lik'abro] o [lej'abro] e en Lengadòc [lask'aβros] o [lask'r'aβos], qu'en gascon se ditz [har'io] e en lengadocian o mai luènh [far'ino] mas de conclusions diferentas se'n tiran. Se tracta lèumens de l'estat actual (o recent) dels parlars qu'una rejoncha de sas caracteristicas permet a Ph. Blanchet, J. Lafitte, A. Joly, P. Bonnaud o Y. Gourgaud de n'afortir l'irreductibla originalitat (Blanchet 2012, Lafitte 1996, Joly en preparacion, Gourgaud 2007). Dins los arguments per separar lo provençal del demai de l'occitan, son sistèma de plural o d'unas de sas caracteristicas foneticas, totas innovacions relativament recentas, jògan un ròtle essencial. La meteissa causa val per l'alvernàs (a costat dels traches septentrionals ancians e de conservatismes especifics). Que los traches que fan la distància sián d'aparicion recenta (lo sègle 16 per l'aparicion del plural provençal), los invalida pas als uèlhs dels secessionistas culturals. Per eles la coerència mai granda de l'occitan a l'Edat mejana lèva pas la pertinència d'una diferenciacion apareguda puèi. Coma lo latin s'es diferenciat en lengas romanicas, l'occitan medieval se seriá diferenciat en "lengas d'òc" multiplas. Los defensors de l'autonomia del gascon, e mai dins lo gascon del bearnés, se fondon tanben sus la distància que pòt existir amb los parlars lengadocians o nòrd occitans vesins. Lo

---

¹³ Sens comptar que las Regions administrativas son pas de zònas dialectalas omogenèas e qu'en PACA se parla alpin en mai de diversas variants del provençal.

debat mobiliza d'elements científicament validats, de faches constatables, de diferéncias foneticas istoricas o sincronicas, morfologicas, lexicalas entre los parlars, mas dins son principi demòra mai que mai ideologic. Pels occitanistas, la diferéncia es jutjada compatible amb l'unitat de la lenga dins son principi e son foncionament, pels secessionistas, o es pas. Lo secessionisme es pas una error logica, es una falta contra lo potencial cultural de la lenga occitana e l'ambicion que pòt portar. Aital Philippe Blanchet revindica per las lengas regionalas de fonccions clarament ancillaras dins la vida culturala, segon una estrategia recomandada tanben per l'escòla sociolingüistica soïssa (Blanchet 2012, Kristol 1993). Mas l'analisi d'A. Kristol met tanben en evidéncia que lo localisme espontaneu, non elaborat, es autan estrangier a una construccion "gascona" qu'"occitana". Al cap de la logica de la pluralizacion de l'occitan, arribam al parlar local dins sa minoracion diglossica, al patés. E se d'un costat, se pòt pas empachar lo monde d'aver marrit gost e de mancar d'ambicions, se pòt pas tanpau empachar lo provençal, l'alvernàs o lo gascon d'èsser d'occitan coma ne son. Se pòt pas forçar un legeire de Tolosa a legir Mistral, Camelat o Vermenosa coma d'autors estrangièrs. Las lengas, en tant que faches, son capudas.

4. La question gascona

A la diferéncia del debat d'estrategia e de vision culturala que representa lo debat "occitan" vèrsus "lengas d'òc", la "question gascona" es estada reactivada per Yan Greub e Jean Pierre Chambon coma una question scientifica. L'oposicion es totala entre la posicion de Philippe Blanchet que profèssa un relativisme radical de la lingüicitat (s'apren als locutors, o als que parlan en son nom, de definir las lengas) e la posicion de Y. Greub e J.-P. Chambon que considèran que la definicion de las lengas relèva totalament de la competéncia tecnica del lingüista. Lo gascon per aqueles autors existís pas pr'amor del sentiment dels locutors, mas pr'amor que los faches lingüistics o impausarián.

Y. Greub e J.-P. Chambon (2002, 490) solinhan un "tòpos" de l'occitanistica que consistís a dire que lo gascon es "gaireben una lenga a despart", posicion que se tròba tipicament exprimida dins lo *Manuel de Philologie romane* de Pèire Bèc (1970, 512)¹⁴. Aquela definicion coma "gaireben" lenga favoriza l'idèa d'una censura. Lo gascon auria tot per èsser una lenga se non foguèsse la censura occitanista. Y. Greub e J.-P. Chambon considèran que la lingüicitat del gascon es afortida per Camille Chabaneau ou Achille Luchaire (Chambon / Greub 2009, 790). Se Chabaneau pausa ben lo gascon coma una lenga dins sa leiçon inaugurala de 1879, dins la *Grammaire limousine* tractava regularament e substancialament lo gascon coma un dialècte de la "lenga d'òc". Se pòt que la conversion de Chabaneau s'aprenuguèt a una presa de conciéncia de la densitat dels traches especifics del gascon. Mas cal pas negligir que la separacion del gascon permet a Chabaneau, dins la leiçon inaugurala ont la formula, d'avançar una teoria substratista de la particion lingüistica de Gàllias: lo substrat bèlga (qu'Estrabon li permet d'expandir fins a Léger) dona lo francés, lo substrat cèlta l'occitan (lo "provençal" ditz) e l'aquitan lo gascon. Remarquem lo ròtle del substrat que sembla impausar la separacion del gascon, lo substrat es un bon ase explicatiu e essencializa la variacion. Per quant a A. Luchaire, fa ben del gascon una lenga a despart dins sos *Idiomes pyrénéens* (1879), mas parla puèi de "dialecte gascon" dins lo títol e regularament al long de son *Recueil de textes de l'ancien dialecte gascon* de 1881. Sembla plan mai que i a una tentacion gascona e una esitacion a pausar una lenga a despart puslèu que la censura atribuïda al renaissentisme contra una plena reconeissença del gascon.

Ça que la, mentre que Philippe Blanchet acusa los occitanistas d'ofegar la votz del pòble, qu'a son vejaire es sa votz que fa e definís la lenga, Y. Greub e J.-P. Chambon fan als "renaissentistas" successius, felibres puèi occitanistas lo repròchi de censurar la sciéncia (en mai dels articles ja citats de J.-P. Chambon e Yan Greub, vejatz Lafitte s.d.). Lo metòde scientific revindicat per aqueles autors per definir una lenga es lo de la lingüistica istorica e lo critèri central lo de

---

¹⁴ Curiosament las paginas ont serián precisadas las especificats del gascon anonciadas p. 18 de Bèc 1973 mancan.

l'innovacion. Los autors s'apièjan sul libre classic de Hans Heinrich Hock (Hock 1986) e i aurián pogut ajustar lo de H. H. Hock amb Brian Joseph que son sol títol ja met en valor aquel criteri (Hock / Joseph 1996). Lo rasonament de Y. Greub e J.-P. Chambon se pòt resumir aital: l'innovacion fa la lenga, lo gascon presenta un nombre respectable d'innovacions e d'innovacions precòças (que se pòdon datar abans 600) doncas lo gascon es una lenga. Inversament l'occitan presenta gaireben pas cap d'innovacions comunas a totes sos parlars e exclusivas de las lengas vesinas e doncas l'occitan existís pas o a pena. Per la clartat de l'expausat rapelem los traches que fan lo "gascon-per-definicion" (los jonhents son dels autors) 1 desbucalizacion d'f, 2 casuda d'n intervocalica, 3 e 4 cacuminalizacion d'-LL- geminada (que ven puèi -r- se demòra intervocalica e passa a una oclusiva sonòra puèi sorda en finala romanica), 5 reduccion dels grops -mb- e -nd- intervocalics, 6 prostèsi d'a- davant r- iniciala, 7 fusion de [b] e [w]. Vòli pas discutir aici lo detalh de las datacions que son fondadas sus qualques datas absoludas (tiradas particular de la numismatica) puèi sus d'implicacions de cronologia relativa. Es pas la tòca d'aquesta presentacion e una altra rason màger es que l'argumentacion es largament convencenta e que la discussion tocariá pas que de detalhs sens remetre en question lo fach global de l'existéncia precòça probabla de traches caracteristics reconeguts del gascon contemporanèu¹⁵. La question que pausa aquela contribucion es de saber se, precòças que precòças, d'innovacions foneticas fan una lenga.

Se considèra efectivament en lingüistica istorica qu'una innovacion partejada entre doas lengas es un argument per son aparentament, mentre qu'una conservacion comuna pròva pas res. Un cambi partejat supausa un estadi comun ont lo trach se seriá establir. Aital, la comuna neutralizacion e passatge a [a] de las vocalas que demòran [e] e [o] dins las autras lengas indoeuropèas establís, amb d'autres faches semblables, la fasa comuna indo-iraniana (Meillet 1908, 23¹⁶).

Mas las innovacions comunas (en particular se son nombrosas e pauc comunas) permeton d'establir la parentat entre de lengas, pas de definir los parlars que las presentan coma de lengas. La problematica de la lingüistica istorica indoeuropèa es pas de saber se lo sanscrit o l'avestic, lo latin o lo grèc son de lengas, mas d'establir las relacions geneticas entre de lengas reconegudas. Y. Greub e J.-P. Chambon remandan al cors publicat qu'A. Meillet a consacrat al metòde comparatiu e especificament a un passatge ont se tracta de lengas romanicas (Chambon / Greub 2009, 793; Meillet 1925, 16). Meillet, plan classicament, soslinha l'interès particular de las lengas romanicas que son estat comun (lo latin) es atestat e non pas ipotetic e reconstituït (coma lo celtic o lo germanic comun). Mas per las formas romanicas modernas, Meillet considèra especificament que cada forma romanica locala deu far l'objècte d'una reconstruccion despuèi lo latin, lo "latin vulgar" çò ditz, *pace* Michel Banniard (Banniard *aqueste volum*), qu'identifica amb lo protoromanic. Meillet evòca los traches comuns entre los dialèctes d'oïl e sa semblança amb lo francés literari, mas considèra que "chacun a son histoire propre". L'esquema istoric que Meillet a en vista es lo de la difusion de lengas comunas que son puèi eventualament partejadas en lengas diversas, coma lo latin se fragmenta en parlars locals qu'entre eles emergisson de lengas comunas, que son las lengas romanicas de cultura. Admet de semblanças, entre parlars d'oïl coma venèm d'o veire¹⁷, mas establís pas de metòde per definir una lenga sus la basa de la semblança de parlars

¹⁵ Aital lo tractament gascon d'INVIDIA en *enveja* [emb'ezo] (*[em'ezo]) fa dohtar de l'autenticitat de CONVENAE per atestar la confusion de v e b en gascon e afortís la tèsi de Dinguirard que COMBENAE es la forma autentica e CONVENAE una interpretacion-aproximacion latina (Dinguirard 1982).

¹⁶ Aital sus la basa dek- 'recebre, prene' lo vièlh indian coneis de formas coma *dasasyāti* 'onora lo dieu' o *dasā* n.f 'estat, astrada', l'avestic (vièlh iranian) *dasəm* n. 'aver, patrimonni' (amb -a- unifòrma), mas lo grèc a *δόξα* 'reputacion, sens recebut', *δόγμα* n. 'decision' e lo latin DECET 'conven, es recebut de', DECUS 'recompensa' e DOCERE 'far recebre, ensenhar' (vej. IGEW sub. √ DEK-)

¹⁷ En parlant d'Argieiria, per illustrar l'importància del francés, lenga comuna, A. Meillet evòca lo multilinguisme natural de la poblacion d'Argieiria ont a costat dels "Français du Nord" se tròban d'Arabis, de Berbèrs, de Malteses, de Catalans e de "Français méridionaux". D'Occitans diriam. (Meillet 1928, 110).

geograficament atenents. Meillet seguís, coma Dauzat, un modèl parissian corregit. De Gaston Paris garda l'independéncia de cada parlar local e l'idèa que las lengas son solament las lengas comunas (los estandards), mas corregís G. Paris en admetent de tipès, de semblanças mai fòrtas aqües d'ensem de parlars geneticament aparentats e geograficament atenents. Pr'aquò elabòra pas aqueste aspècte (qu'es pas l'objècte de son cors) e pausa pas de lengas formadas de dialèctes que parisson tal o tal tipe de caracteristicas, conservadas o emergentas.

Se lo gascon foguèsse una lenga, sas proprietats permetrián legitimament de mesurar sos aparentaments. Mas la question es justament de saber s'es una lenga. Demòran evidentament las innovacions conegudas e rapeladas per Y. Greub e J.-P. Chambon. E d'un biais per çò qu'es de la lingüicitat eventuala del gascon, pauc nos en cal de la data d'atestacion de la diferéncia, d'ont mai qu'es constatat que las principals caracteristicas del gascon (en particular las qu'Y. Greub e J.-P. Chambon estudian) son presentas tre sas primièiras atestacions seguidas. Se la desbucalizacion de l'[f], la casuda d'-n- intevocalica etc. fasián una lenga al sègle V, ne fasián una tanben al sègle XII, al sègle XVI, als sègles XX o XXI. Inversament se fasián pas una lenga mas definissían un perfil dialectal del latin dins un temps de latinofonia contunhada, an pogut puèi, e pòdon uèi, definir un dialècte occitan.

Lo privilègi donat a l'innovacion se justifica dins una logica d'establiment de pròvas dins un contèxte d'incertesa suls contactes geografics protoïstòrics entre las lengas, mas lo privilègi decèssa de s'impausar per analisar lo teissut de relacions umanas que definís una lenga espaciala. L'innovacion comuna es mai probanta que lo conservatisme, pas absolutament probanta çà que la¹⁸, per establir de ligams entre de lengas quand es mestier de supausar d'estats desapareguts e inatestables. Mas l'innovacion, en se e per se, es pas mai una marca de comunautat que la conservacion. Ferdinand de Saussure fasiá de la conservacion e de la resisténcia al cambi lo primier efèch de çò que sonava fòrça d'*intercourse*¹⁹ per oposicion a l'esperit de cloquier. Dins lo cas de las relacions entre de parlars romanics, la filiacion amb lo latin es coneguda e los vesinatges geografics son encara uèi sus la mapa. Se fan pas d'ipotèsis sus las migracions dels Gascons, dels Lemosins e dels Lengadocians e los luòcs anteriors de sos establiments. La question de l'occitan e del gascon dins o fòra de l'occitan es una question istorica e non pas immemoriala.

L'afortiment de l'independéncia del gascon es en fach una provocacion (dins lo melhor sens del tèrme) a prene en compte seriosament que la fragmentacion de la Romania se faguèt dins la continuïtat e l'estabilitat geografica. S'agís d'una glossogenèsi *in situ*. Se passa d'un latin espacialment diferenciat, mas lenga unica, a de lengas romanicas que son tanben diferenciadas e que sa variacion se marca pels meteisses traches que podían anteriorament diferenciar lo latin. Lo cas romanic que passa per un modèl prototipic en lingüistica istorica del fach que se coneisson pro ben e la lenga font e las lengas que ne sortisson, es finalament un cas singular de "rescalatge" lingüistic, ont la lingüicitat latina, a costat de son manten sabent, se transferís, variacion espacialas e diastraticas compresas en mantuna lingüicitat romana. Per tant es pas mestier de pausar un estat unitari inicial de l'occitan per fondar son unitat. La preséncia de la variacion gascona coma de la variacion nòrd occitana, se reprenèm d'Elise Richter la datacion de la segonda palatalizacion de las velaras "abans lo sègle 6" (Richter 1934, 217, § 151b) es anteriora a l'emergéncia de l'occitan coma lenga. Cal a de bon quitar de rasonar sus un modèl d'aubre, de socas, de cròlla e de branças,

---

¹⁸ La lingüistica istorica deu sovent discutir de l'estatut d'una innovacion. Aital Antoine Meillet que regèta l'idèa d'Alois Walde de veire dins lo tractament comun de la labiovelara sorda en òsco-ombrian e en britonic (kw > p), cambi qu'existís çà que tanben en grèc, la pròva d'una parentat (Meillet 1908, 9). Lo passatge comun d'f a h establís pas una comunautat entre lo gascon, lo castilhan e los parlars calabreses, tessineses, lombards e venets que presentan la meteissa desbucalizacion (Rohlf 1966, 206 §154).

¹⁹ "C'est à l'intercourse qu'est due l'extension et la cohésion d'une langue. Il agit de deux manières tantôt négativement : il prévient le morcellement dialectal en étouffant une innovation au moment où elle surgit sur un point, tantôt positivement : il favorise l'unité en acceptant et propageant cette innovation" (Saussure 1915/1973, 282).

ont un cambi lingüistic definís un ram nòu. L'objècte de que tracta es una massa qu'i cabon de variacions que se desfà en massas ont son inclusas las variacions. L'*Ausgliederung* de la Romània ten mai de la tectonica de las placas que de la genetica. Cada "romans" es un latin contunhat, variacions e tot, coma lo romaïc es lo grèc contunhat (abans de reprene son nom de grèc).

L'idèa d'una associacion o d'una coordinacion del gascon amb (lo demai de) l'occitan que Greub et Chambon acòrdan coma una concession que ne relativize l'independéncia afortida (Chambon / Greub 2002, 492), se pòt considerar coma la continuacion del regim d'apartenéncia de l'espaci gascon a l'occitanitat aprèp son appartenéncia a la latinitat e doncas la meteissa esséncia de l'occitanitat del gascon. Ni per èsser occitan lo gascon es pas eissit del lengadocian, ni mai lo nòrd occitan, mentre que si ben d'un biais lo provençal. E tanben lo conservatisme global del lengadocian ne fa l'equivalent ni per tot d'un protocitan general. Quand l'occitan se formèt, *chantar*, *chantaa* e *haria* (o *harîa*) èran de formas locals d'un occitan diversificat en naissent, e que remontan pas al lengadocian *cantar*, *cantada* e *farina*, mas *cantar*, *cantada* e *farina* tiran de sa proximitat al passat latin comun de la lenga una forma de centralitat naturala. La Gasconha lingüistica es un marge, que recep tardivament d'unas innovacions e ne presenta d'autres precòçament que tot còp i demòran enclausa e tot còp, coma l'emblematic betacisme, subrondan un bèl talh de l'espaci occitan a l'epòca modèrna²⁰.

Pausa la question de las innovacions, e generalament de las diferéncias que fan dialècte o que fan lenga. Los dialectometricians o mesuran tot globalament, e de fach en o prenent tot se pren tanben çò qu'es pertinent e de fach la dialectometria fa ben aparéisser l'espaci occitan, amb sas articulacions intèrnas (Goebl 2003). Lo real es robust o caput coma volètz. Mas la question pausada per çò que poiriam sonar l'anterioritat dels dialèctes sus la lenga (anterioritat d'una part dels dialèctes e d'una part de sas caracteristicas) es que tot cambi e tota variacion fa pas egalament lenga. Azardarai una tria e una remarca qualitativa sus las evolucions gasconas. La mai emblematica o espectaculara, la desbucalizacion d'f²¹ es un cambi que forma un shibbolèt perfèch amb una incidéncia minimala dins lo foncionament de la lenga e delai dins l'intercompreneson. Delai encara, la prostèsi d'a- davant r- iniciala o la reduccion de grops nasala + oclusiva sonòra an tanben pauc d'impacte sul foncionament global de la lenga. Inversament la larga comunautat de la morfologia occitana, gascon comprés, morfologia nominala mai que mai, mas largament tanben verbala, basada sus un tractament fonamentalament comun de las finalas de mots, es de natura a fondar l'unitat de l'occitan. Lo recul de l'omogeneïtat per lo còp, ven mai de las tendéncias evolutivas arvernomediterrànèas del nòrd e de l'èst que del gascon, conservator d'aquel punt de vista, coma l'alpin que tanben assòcia conservatisme recent e innovacions precòças.

Cal doncas renouar a la pròva extèrna absoluta per l'innovacion que despara la divergéncia, que fa embrancament segon una metafòra arborescenta qu'es pas pertinenta per descriure la fragmentacion romanica. Cal retrobar lo debat classic sus la compatibilitat de la variacion dialectala amb l'unitat e l'existéncia de l'occitan. Dins aquel debat las conservacions comunas del gascon amb lo demai de l'occitan, puèi son conservatisme "aquitanopirenenc" recent pesan per l'integrar dins l'ensem occitan coma sas particularitats globalas o locals pòdon suggerir de lo destacar o de destacar tal o tal de sos parlars de l'ensem occitan. Se pòt far aici una remarca que relativiza la reivindicacion de la separacion del gascon amb l'occitan e la denonciacion de sa censura, que dins un article metodologic important de 2009, posterior doncas a las contribucions sul gascon, J.-P. Chambon fa un usatge totalament ortodòx (gascon inclús) del tèrme d'occitan (Chambon 2009). Cal probalament comprene que cap dins la suggestion que lo gascon existís e

---

²⁰ La famosa carta del "gradient de gasconitat" que conclutz l'atlas lingüistic de Gasconha (Seguy 1954-73, 2531) es una bona ensenja de l'occitanitat del gascon: la "gasconitat" es maximala dins d'airals desjunts marginals e non pas al centre del domeni gascon. Aquel famós gradient e sa distribucion son intelligibles del moment que se vei lo gascon coma una part de l'espaci occitan.

²¹ Exactament, la non estridentizacion de [f] seguida de sa desbucalizacion.

l'occitan a pena, una part de jòc o de provocacion. Mas m'es de pus mal comprene puèi a qué servís la provocacion e ont mena lo jòc.

Digam encara un mot sul "renaissentisme" coma font de "dòxa", de censura de posicion separatista. D'un biais es vertat que lo "renaissentisme" es la rason del regèt de la separacion del gascon o de tot autre dialècte occitan. Es una rason subjectiva, la de preferir un projècte cultural ont tota la produccion del domeni d'òc es integrada e presa en compte amassa, e aquesta rason es una rason que val unicament s'òm aderís al projècte. Mas la referéncia al Renaissentisme es tanben una rason objectiva perque la naissença culturala²² e las renaissenças de l'occitan son l'indici que l'occitan e l'espaci occitan existisson en defòra de l'intervencion dels lingüistas. L'espaci de la lenga es pausat pel foncionament literari de l'occitan medieval e reconegut explicitament abans l'existéncia de la dialectologia per Albertet dins sa tenson amb Monge (Riquer 1983, II, 1135, 227, segon Boutière 1937) coma per las *Leis d'Amors* (Anglade 1919, II, 178)... Quitament puèi dins son temps de minoracion diglossica l'occitan, e en particular jos la nominacion globala de "gascon" puèi de "provençal" es reconegut del defòra e del dedins coma una sola lenga a través sa variacion, de Pèir de Garròs a Rivaròl. Res tanpauc impausava pas al Felibritge, ni a l'occitanisme que ne sortiguèt de se donar l'espaci global de l'occitan coma espaci de desenvolopament. Res levat lo foncionament immanent de la lenga que J. Ronjat formulèt coma "intercompreson", intercompreson que Ch. de Tourtoulon delegava a la cosinièira de sa familha e a diversès locutors d'occitan sens cultura escolara.²³ Aital Tourtoulon conclutz sa comunicacion en responsa al negacionisme de G. Paris en evocant lo sentiment immediat del pòble occitanofòn "Les gens du peuple du midi de la France distinguent très nettement la langue d'oc des parlers étrangers environnants (piémontais, gènois, italien, espagnol) et aussi des patois d'oïl ou *franchimans*" (Tourtoulon 1890). Es una delegacion ambigüa. D'un biais, es amb una tòca d'objectivacion scientifica, experimental, de l'intercompreson e del sentiment lingüistic que lo lingüista parla del pòble puslèu que d'el. D'un autre biais, la delegacion marca una dificultat a assumir la posicion del lingüista locutor de la lenga qu'estúdia e que per el son existéncia s'impausa. Totun Tourtoulon gausa "en trachelant" contradire lo mèstre Gaston Paris e afortir, dins una longa frasa qualque pauc embarrassada, que los milions d'Occitans que parlan occitan, que siá a Tolosa o a Marselha, pro que se pausen la question, sabon "dans la pratique de la vie et dans la pratique scientifique" (valent a dire coma locutors e coma lingüistas se ne vira) que "la langue parlée des Alpes à l'Océan [est] distincte, dans son unité essentielle et dans ses variétés régionales, de la langue également une et variée qui se parle dans la moitié septentrionale de la France". Autrament dich l'occitan es un donat que cal explicar e pas una ipotèsi que cal provar. Un *explicandum* e pas un *demonstrandum*. Posicion que fasèm nòstra.

La dialectologia, las isoglòssas, los centres directors venon aprèp l'occitan: permeton de precisar, de comprene, d'interpretar. Son pas elas que fan la lenga. Dins aquel sens, coma espròva e pròva d'un espaci es ben lo renaissentisme qu'invalida la separacion del gascon o de tot altra part del domeni occitan. Se l'occitan coma lenga es pas l'espaci d'una naissença puèi d'una renaissença possible, e mai entrevista e mai mancada, qu'es aquò una lenga? Tant val s'acontentar d'estudiar de pateses.

Se pòt assumir l'"immanéncia de la lenga" que Philippe Blanchet fa repròchi als occitanistas de defendre. Pels unes, es la posicion illustrada per J.-P. Chambon e Yan Greub a prepaus del gascon, la lenga es al cap del rasonament del lingüista. E aital lo francoprovençal, descobèrt (inventat) per Ascoli en 1873 seriá lo modèl mai perfiech de lenga romanica. Pels autres, las

---

²² Significativament, l'occitan nais al marge peitavin e lemosin del domeni... La difusion del trobar revèla la lenga coma malhum preexistent de recepcion. I aguèt pas de trobadors en Torenà.

²³ L'intercompreson coma tala se deu relativizar (mai que mai uèi en cò dels locutors exclusius d'occitan eretat que la retraccion de la comunicacion a reducha son exposicion a la variacion e sa capacitat a la tractar), mas sa possibilitat marca l'espaci d'un foncionament lingüistic e cultural.

lengas resultan de la voluntat dels locutors. A eles s'apren de saber se lo serb e lo croat, se lo romanés e lo moldau ... son doas lengas o una, e se lo còrs es una lenga o un dialècte italian etc. Mas la voluntat, o lo vejaire, dels locutors es pas que parcialament la resulta de çò que parlan: las religions, las apartenèncias estatalas e mai que mai son informacion e son experiéncia (o sa manca d'experiéncia) interferisson necessàriament dins las opinions exprimidas. L'evidéncia de l'occitan s'impausa, non pas del defòra (coma dins lo cas d'un isolat lingüistic) mas del dedins, e amb la practica de la lenga e la practica de la literatura occitana. Es l'elaboracion culturala que revèla l'espaci occitan. Es la produccion poetica medievala que primèr faguèt emergir los contorns de son espaci, que se reactivèt puèi parcialament o en totalitat dins sas recalivadas de produccion literària, dins las ambicions "gasconas" de Pèir de Garròs, dins la recepcion larga de Godolin, dins la Respelida mistraliana e felibrenca e dins l'occitanisme finalament. L'existéncia de l'occitan es immanenta dins lo sens que depend pas ni del rasonament del lingüista, ni de la voluntat dels locutors, mas se presenta coma una realitat dobèrta a l'estudi dels lingüistas e a la practica culturalament plenament realizada dels locutors.

Nos mena aici a considerar qu'una lenga extèrna (pas la competéncia univòca d'un locutor) es fonamentalament un eveniment neguentropic: un ensems de produccions, e mai las competéncias umanas d'ont venon aquelas produccions e que las recebon, que reagisson entre elas per manténer o aumentar sa coeréncia. Globalament una lenga es un long e complex eveniment. Es pas un eveniment necessari (se pòt imaginar de parlar que se semblan e vesinan sens far lenga), es pas ni mai irreversible e es benlèu d'autant preciós e important. Ni per la complexitat de la lenga extèrna aital definida; l'occitan coma lenga es una causa, un objècte legitimament nomenable e mai eventualament allegorizable. Coma remarca Michel Serres, dels objèctes als eveniments²⁴ la sola diferéncia es lo temps e son ritme, la durada. Una lenga es tant un eveniment e doncas tant un objècte coma una fèsta (o una enterrada). Coma plan d'objèctes, nivòls o selvas, un eveniment pòt aver de limits fosques qu'en occitan podèm designar coma de "raras", per oposicion a la linha ideala qu'es la "bòla" o lo "tèrme". La rara es un marge qu'es una pèrda mai o mens progressiva de densitat. Se sap que lo limit de l'occitan es tot còp net e trencat (retipa una bòla) e tot còp forma de zònas de transicion, de raras, que lo Creissent n'es la compausanta màger (ja Ronjat 1930, 4 e per la vision dialectometrica del limit oc-oïl vejatx Goebbl 2003, 74).

Lo fach que l'occitan se caracterize mai (subretot de cap al francés) per de conservatismes que per d'innovacions invalida pas en se son unitat. Se l'occitan foguès demorat de latin seriá totjorn una lenga. La passivitat negativa que Y. Greub e J.-P. Chambon relèvan dins la formacion de l'occitan (gascon a banda!), es tanben çò que Jean Le Dù, Yves Le Berre veson dins son istòria dins lo temps de la coabitacion diglossica amb lo francés (Brun-Trigaud *et alii* 2005²⁵). Aqueles autors an agut l'immens meriti de liurar, apiejada sus l'excel·lenta cartografia de Guylaine Brun-Trigaud, una lectura comòda d'un cèrt nombre de faches fonetics e lexicals (e un pauc sintaxics) contenguts dins l'ALF. Se pòt regretar la non distincion deliberada, per una causida antineogramaticiana que poiriam dire neogillieronca, entre evolucions foneticas e interferéncias de basa sociolingüistica. Se pòt tanben regretar que la lectura gaireben unica (mas tanben assumida) de l'espaci galloromanic prepausada per aqueles autors es la difusion d'innovacions despuèi lo centre parisenc, fàcia al conservatisme inèrte dels "dialèctes". Sens èsser evocada, la meteissa inorganicitat intrinsèca de l'occitan es pausada aquí dins son istòria recenta que la que pausan e Chambon e Greub dins sa formacion. E l'inorganicitat per una lenga val a pauc prèp l'inexisténcia.

---

²⁴ "Los objèctes son de flambas geladas per de tempses diferents. Mon còrs es una flamba un pauc mai lenta qu'aquela ropa cremesina que consumís la lenha. D'autres causas son mai lentas encara, ròcas, d'autres son folzejament, solelhs. Mila tempses fan bategar sas abroas." (Serres 1980).

²⁵ La non-coïncidéncia entre los autors e la referéncia s'apren que Guylaine Brun-Trigaud es l'autora de las mapas del recuèlh e que l'interpretacion es assumida per Yves Le Berre e Jean Le Dù.

Vòli evocar ara dos fenomèns lingüistics que donan un imatge mens simple del conservatisme occitan. Un coma l'autre fan aparéisser que l'oposicion entre cambiament e innovacion es una simplificacion excessiva, e mòstran, en l'abséncia d'una nòrma explicita o d'una *koiné* installada, de fenomèns de difusion larga que realizan una forma d'autoregulacion immanenta de l'immens objècte complex, fèsta o enterrada, clapàs o selva, qu'es la lenga occitana.

5. Cossí l'occitan escapèt a una mièja francoprovençalizacion

Una característica globala de l'occitan que destria l'ensem dels parlars d'òc de l'ensem dels parlars d'oïl²⁶ es la conservacion d'un vocalisme atòn realizat e diferenciat. La pertinéncia d'aquesta característica passa lo sol camp de la fonologia perque condiciona lo foncionament de la morfologia de la lenga ont las vocalas atònas jògan un ròtle important. Inversament, lo francés, en perdent de vocalas pòstonicas diferenciadas a desenvolopat lo ròtle de l'"e mut" o *esvà* qu'es, amb la laténcia consonantica, una característica màger de son sistèma fonologic e morfologic (Sauzet 2003b). Tota mapa de l'ALF que presenta una marca morfologica de femenin aprèp consonanta permet de legir lo limit de las doas lengas (per exemple ALF 18 "aile"). Mai exactament una mapa coma ALF 149 "bossu,-e" permet de veire d'un costat lo domeni occitan que presenta una vocala feminina explicita (*boçuda* [bus'ydə]) en fàcia del masculin (*boçut* [bus'y(t)]) amb una laténcia eventuala de la consonanta finala) e lo domeni francés que per aquel tipe de mot a una forma invariabla (*bossu(e)* [bɔs'y]). ALF 149 permet tanben d'identificar lo "Creissent" occitan que se caracteriza per l'abséncia de vocala atòna finala, "à la française", mas una laténcia conservada dins aqueste tipe de mot: *boçut* [bus'y], *boçuda* [bɔs'yd] que correspond a la conservacion occitana de las oclusivas intervocalicas sordas a l'estat sonorizat. Almens es la situacion a l'oèst. L'orient es mai complicat.

Se sap que, a la diferéncia de l'occitan e del francés, de l'òc e de l'oïl, de las lengas d'Adieu-siatz e de "Dieu vous garde", reconegudas coma de realitats pels locutors despuèi l'Edat mejana, lo Francoprovençal foguèt inventat / descobèrt per un lingüista, G.I. Ascoli en 1873. L'invençion d'Ascoli permetèt de levar lo problèma de la delimitacion orientala de l'occitan e del francés. Los parlars de la zòna desenant dicha francoprovençala presentan en general un vocalisme pòstonic diferenciat (tot còp mai que l'occitan) mas ni per aquò son pas incluses dins l'espaci occitan (amb qualques esitacions de detalh Ronjat aderís al limit ascolian mentre que Mistral intègra sovent dins lo *Tresor dóu Felibrige* de donadas de Forés o del Dalfinat septentrional). Una característica definitòria del francoprovençal es la divergéncia dins lo tractament de la vocala /a/ segon lo contèxte precedent. Per /a/ tonica, de la primièira conjugason latina tipicament, lo francoprovençal opausa *changier* [ʃãzi], [θãðe] ... aprèp consonanta palatala e *chantar* aprèp una non palatala. Per /a/ finala atòna, segon la meteissa reparticion palatala / non palatala, lo resultat es tipicament *palye* [p'alí] etc. a costat d'*ala* ['ala]. Lo cambi fonologic a per consequéncia una modificacion del sistèma morfologic, qu'a provocat una partison de la primièira conjugason e un marcatge doble del femenin dins lo sistèma nominal.

L'occitan se tipiza doncas entre autras causas per sa morfologia del genre: explicita al femenin en fàcia de zèro al masc, mentre que las lengas latinas miègjornalas an un doble marcatge explicit (fòra de la classa epicèna) e que lo francés opausa doas modalitats de zèro, lo zèro vertadièr (foneticament inèrt), e *esvà* (/ə/), zèro fonetic mas activator de laténcia. Tot aquò es mai que ben conegut en tot qu'o calga pas dobldiar, qu'aquelas variacions largas permeton de caracterizar l'especificitat lingüistica occitana entre las autras lengas romanicas. Lo francoprovençal se destria de l'occitan per la complexificacion de la marca de femenin.

En sabent aquò òm es susprés de legir en cò d'autors roergasses (Besson ["Bessou"], Molin ["Mouly"]) de formas coma *la dalhe* o *la calhe*. Dins un tèxte d'epòca anteriora (sègles XVII o XVIII)

---

²⁶ E tanben amb los parlars piemonteses, mens clarament amb los ligurians que consèrvan un vocalisme pòstonic que se sarra del toscan.

de grafias d'aquel tipe passarián sovent inapercebudas que *-e* finala nòta regularament una vocala atòna lèumens realizada [ɔ] o [o] e que se pòt analizar fonologicament coma /a/.²⁷ Dins un sistèma grafic d'inspiracion francesa, *-e* es lo sol biais de notar l'atonicitat de la finala, e nòta d'ont mai volontier [ɔ], qu'aquesta vocala èra tanben la prononciacion locala d'*-e* finala en francés (vej. Sauzet 2019). Per una epòca mai recenta, l'ipotèsi mai ordinària, davant una grafia coma *dalhe* o *calhe*, es d'i veire una pèca d'estampariá coma es pas rar de ne trobar dins las edicions occitanas. Lo sentiment a degut èsser partejat pels reeditors que per exemple *dalhe* de l'edicion de 1948 de *...e la barta floriguèt* d'Enric Molin ven *dalha* dins la segonda de 1979. Se pòt tanben qu'es una causida conscienta de normalizacion per eliminar un localisme, causida que se pòt comprene e justificar²⁸. La literatura es pas facha per èsser una documentacion dialectologica²⁹. Totun tot mòstra que *dalhe* es pas ni error ni accident. L'ALF dona la forma dins nòu punts gropats entre lo nòrd oèst d'Avairon, l'èst de Tarn e lo sud oèst de Cantal. Las donadas del THESOC³⁰ confirman *dalhe* per 18 punts d'Avairon, 13 punts d'Òut e 3 de Tarn e Garona.

Un cèrt nombre de cases de substitucion de *-e* a *-a* finala son avançats dins l'occitan medieval per Max Pfister (1958) mas Åke Grafström mòstra que los cases citats son mal interpretats (Grafström 1961). Sol Loïs Alibèrt, que sàpia ieu, a notada l'existéncia de talas formas dins sa *Gramatica occitana* (Alibèrt 1976³¹, p. 45) per la lenga modèrna. Guylaine Brun-Trigaud amb ieu entreprenguèrem de resseguir totes las formas femeninas en *-e* de la basa THESOC çò es unas 3000 formas (Sauzet / Brun-Trigaud 2009). N'extraguèrem puèi las formas ont l'*-e* finala es etimologicament justificada coma *piuse*, *lèbre*, *feuse* o s'explica analogicament coma *nose*, regressiu sul plural *noses* de *notz*. Ne resulta una massa significativa de formas en *-e* per *-a* esperada dins una zòna centrala del domeni occitan. Pel detalh remandi a l'article qu'avèm publicat Sauzet / Brun-Trigaud 2006 e a sas cartas.

Cumulativament lo fenomèn concernís una zòna occitana centrala: Roergue, Albigés, Carcin amb de perlongaments en Agenés, Alvernha miègjornala e Gavaudan. Es un airal central de l'espaci occitan e dissociat de l'airal francoprovençal.

La mutacion de *-a* en *-e* concernís un bon nombre de mots acabats per una consonanta palatala "nh", "lh" ... coma la forma *dalhe* citada ja:

- *abelhe* n.f. (per *abelha*), *aranhe* n.f. (per *aranha*), *balage* n.f. (per *balaja*), *calhe* n.f., (per *calha*, *catla*), *canilhe* n.f. (per *canilha*), *conolhe* n.f. (per *conolha*), *dalhe* n.f. (per *dalha*), *granolhe* n.f. (per *granolha*), *manilhe* n.f. (per *manilha*), *montanhe* n.f. (per *montanha*), *muralhe* n.f. (per *muralha*), *pelalhe* n.f., *pelanhe* n.f. (per *pelalha*), *pinhe* n.f. (per *pinha*), *sarralhe* (per *sarralha*), *tinhe* n.f. (per *tenha*).

Evidentament aquel context fa pensar a un procès de palatalizacion condicionada del tipe d'aquel que s'obsèrva en francoprovençal e caracteriza aquela lenga. Ça que la los mots que presentan *-e* per *-a* esperada an pas totes un radical acabat per una palatala. Son tanben concernits de mots del radical en coronala (alveolara o pòst-alveolara):

- *blande* n.f. (per *blanda* 'alabrena'), *cardine* n.f. (per *cardina*), *cufèla* n.f. (per *cufèla*, *irondèla* n.f. (per *irondèla* 'ironda'), *pintarde* n.f. (per *pintarda*), *polide* (per *polida* 'mostèla'), *rantele* (per *rantela*), *sautarèla* (per *sautarèla*), *vipèra* (per *vipèra*),
- *agace* n.f. (per *agaça*), *rèssa* n.f. (per *rèssa*)

Aquestes darrièrs cases se pòdon acomodar a l'ipotèsi d'un cambi fonetic, pro que puslèu que lo pensar coma un procès de assimilatiu (una consonanta palatala anterioriza e enauça la vocala

²⁷ Vejatz Sauzet 1975 e Olivéri et Sauzet 2106, p. 324, *pace* Bec 1973, p. 35.

²⁸ Cresi pas d'aver rescontrat cap de forma d'aquesta mena dins las òbras de Joan Bodon que totun son parlar de basa aparten a l'airal concernit pel fenomèn estudiat.

²⁹ Vejatz la segonda tèsi contra los esnobistas de Walter Benjamin: "L'òbra d'art es pas un document que segondàriament" (Benjamin 1928, 33).

³⁰ Thesaurus occitan : base de données linguistiques (Dalbera 2005)

³¹ Citi l'edicion d'Alibèrt 1976, substancialment identica a la de 1936 mas graficament ajornada.

seguenta), i vejам un procès espontaneu de palatalizacion de la vocala finala, empachat pels contextes labial o velar.

Quitament en la definissent aital la regularitat es pas absoluta e se tròban de mots isolats qu'an una *-e* non esperada amb un radical acabat en velara o en labiala. Dins d'unes cases se pòt qu'existís una explicacion especifica coma per *lame* n.f. que pòt representar un tractament de LAMINA per apocòpa (coma se produís regularament dins *feme* n.f. e adj.inv. < FEMINA³²). Es pas possible de dintrar aici dins lo detalh de las formas qu'es parcialament desenvolopat dins l'article ja citat. En daissant doncas de costat los qualques cases problematicas de radicals labials e velars, pausarem que l'airal occitan central ja dessenhà a conegut una variacion de la vocala feminina atòna comparabla a çò que s'observa en francoprovençal. Se l'ipotèsi es corrècta, aquel occitan a presentat a un moment de son istòria de formas *dalhe*, *sarralhe* ... en fàcia de *raba* o *daga*. Se lo fenomèn èra fonetic coma sembla, a degut tocar tanben los adjectius e quitament los vèrbs. Se *dalha* es vengut *dalhe*, lo fem. *vièlha* de *vièlh* es degut devenir **vièlhe* e una forma verbala coma *trabalha*, passar a **trabalhe*.

Uèi, çà que la, lo fenomèn concernís exclusivament de noms: se tròba *dalhe* per *dalha* n.f. mas pas *dalhe* per *dalha* ind. 3 sg., se tròba *polide* per *polida* n.f. (al sens de 'mostèla') mas pas *polide* coma femenin de l'adj. *polit*. Autrament dich lo fenomèn es lexical e pas flexional e es aici que se fa la divergència màger amb lo francoprovençal. En francoprovençal lo fenomèn fonetic a desparat un borrolament morfològic dins lo sistèma verbal e la flexion adjectivonominala. En occitan la flexion a de qualque biais estofat lo cambi fonetic. Es de mal saber fauta de testimoniatge dirècte se la resisténcia s'es facha al meteís moment del desenvolopament del canviament (per un condicionament morfològic del fenomèn) o se i a agut regression (eventualament ligada a la realizacion labializada de la vocala feminina qu'a opacificada la relacion de, digam, *nòva* realizat [n'ovə] a *vièlha* que supausi s'èsser realizat un temps **[vj'ɛlə]* per un sol fonèma /a/). Dins la flexion verbala lo cambi fonetic serà estat identicament inibit.

Dins lo domeni flexional la pèrda de la variacion fonetica restablís l'estat ancian (a la labializacion prèp se ne vira), mas dins lo sistèma nominal i aviá pas de rason que la meteissa regression s'aplique dins la mesura qu'un nom pòt èsser femenin sens s'acabar per *-a*. Sincronicament *dalhe* f. es pas mai aberrant que *penche* f. L'anàlisi morfemica s'impausa dins l'adjectiu qu'es variable, pas dins lo nom ont lo genre es lexicalement fixat.

Quitament dins los noms ont podiá èsser lexicalizat, lo passatge de *-a* finala atòna a *-e* es pas estat sistematicament conservat. *Dalhe* per *dalha* o *balage* per *balaja* son frequents, mas a ma coneissença **palhe* per *palha* per exemple es pas atestat. Globalament lo fenomèn observat se pòt considerar coma doblament fossilizat. D'un costat lo cambi fonetic que l'a provocat (lo passatge negativament condicionat de *-a* finala atòna a *-e*) es pas mai actiu e totas las formas ont un morfèma /a/ se deviá analizar son estadas reconduchas a l'estat inicial. D'autre costat, las formas lexicalizadas son estadas somesa a una erosion globala pels escambis dins la totalitat de la lenga qu'an restablit de formas comunas. Dins l'adjectiu (dins un adjectiu variable coma son la quasi totalitat dels adjectius de l'occitan modèrne) l'anàlisi morfemica s'impausa e se l'alterància [e] ~ [a] es pas mai foneticament condicionada cal que siá regularizada (en [a] o finalament [ɔ]) o que ne nascan doas classas morfemicas, a la francoprovençala. L'occitan a conservat son foncionament morfològic qu'a de qualque biais embegut, absorbit un cambi fonetic que l'auriá pogut destrantalhar. Los fossils lexicals son eles reduches irregularament e a cha pauc.

Un barri de resisténcia a la reduccion dels fossils lexicals se remarca totun: entre los mots femenins en *-a* etimologica que son demorats realizats en *-e*, se tròban un nombre impressionant de noms de bestiòlas, d'animals pichons. Dins la basa THESOC se relèvan (totas las formas en *-e* son femininas):

---

³² La forma occitana comuna *lama* pòt representar un metaplasma per *lame* o èsser un regressiu de *lamèla* < LAMELLA (cf. *mèla* n.f. sin de *lama* e que resulta de la desglutinacion apològica de *la (la)mèla*).

- mamífers: *ablande*, *mostèla*, *beròla*, *polide* (per ‘mostèla’ *Mustela nivalis*), *faïna* (per ‘faïna’ *Martes foïna*), *maltrè*³³ (per ‘marta’ *Martes martes*), *pintarde* (per ‘pintarda’ *Numida meleagris*), *ratapene* (per ‘rata penada’ mamífer de l’ordre dels quiropters), *talpe* (per ‘talpa’ *Talpa europea*),
- aucèls: *agaçe* (per ‘agaça’ *Pica pica*), *agraulhe*, *graulhe*, *engraulhe* (per ‘gralha’ *Corvus corone*), *aparre* (per *passera* f. ‘passerat’ *Passer domesticus*), *besengue*, *merièje*, *milagasse* (per ‘mesenga’ *Periparus ater*), *bresade* (per ‘fresaga’ *Tyto alba* o per ‘tetacabra’ *Caprimulgus europaeus*), *calhe* (per ‘catla’ *Coturnix coturnix*), *cardine*, *chardonilhe* (per ‘cardonilha’ *Carduelis carduelis*), *grive*, *tore*, *tride* (per ‘tordre’ aucèl del genre *Turdus*), *lauraire*, *pastorèla* (per ‘pastorèla’ *Motacilla alba*), *lipege*, *pepude*, *pupe* (per ‘upega’ *Upupa epops*), *tartane* (‘gòira, tartana’ *Buteo buteo*), *tride* (‘cesera, trida’ *Turdus viscivorus*), *vironde* (per ‘ironda’ aucèl del genre *Hirundo*)
- peïsses: *boirèla*, *gaidèla* (per ‘gaidèla, garlesca’ *Phoxinus phoxinus*), *cièje* (per ‘cièja’ *Leuciscus rostratus burdigalensis*),
- reptils e anfibiàns: *colòbre* f. (per ‘colòbra’ *Natrix natrix* o *Malpolon monspessulanus*), *folhòla*, *çarnalhe*, *engrisòla*, *grausòla* (per ‘anglòra’ *Lacerta muralis*), *granolhe*, *rame*, *rane* (per ‘granhòta’ animal anfibià del genre *Rana*), *vipèra* (per ‘vipèra’ *Vipera aspis*),
- insèctes e altres invertibrats: *abelhe* (per ‘abelha’ *Apis mellifica*), *bondine*, *teline*, *tendilhe* (per ‘bondina’ *Bombus terrestris*), *cadèla* (per ‘corcosson’ *Sitophilus granarius*), *canilhe* (per ‘eruga’ baba de lepidoptèr), *carabisse* (per ‘escarabissa’ *Astacus astacus*), *darne*, *tinhe* (per ‘arna’ *Tineola bisselliella*), *estelaranhe*, *iranhe*, *rantèla* (per ‘aranha’ animal de l’ordre dels aranèus), *cigale* (per ‘cigala’ *Lyristes plebejus*), *guèspe* (per ‘vèspa’ *Vespula vulgaris*), *madige* (per ‘mageda, formiga’ insècte formicidèu), *limauque*, *milhauque*, *limauje* (per ‘limauca’ gasteropòde estilomatofòr), *langaste*, *ligaste*, *pate* (per ‘pat, rese’ *Ixodes ricinus*), *punaïse* (per ‘címec’ insècte cimicidèu), *sautarèla* (per ‘sautarèla’ insècte ortoptèr sautaire de la familha dels tettigonidèus).

Una resseguida sistematica de las monografias dialectalas e de la literatura de la zòna concernida (dins las edicions originalas non normalizadas) enriquesiriá probablament la lista.

La frequéncia de conservacion de noms d’animals femenins en *-e* fa pensar a un autre fach ben conegut que concernís tot lo domeni occitan: la conservacion de la forma *lèbre* n.f. amb una *-e* finala sens cap de metaplasma. Sols los parlars de l’oèst extrem que neutralizan en [ə] l’oposicion /a/ ~ /e/ an de formas indecidablas d’aquel punt de vista. Es parièr per *piuse* n.f. pels que dison pas *nièira*. Es interessant de comparar amb *penche* n.f que presenta de cases esporadics siá de passatge al masculin, siá de metaplasma *pencha* o *pienta*. La resisténcia dels noms femenins d’animals en *-e* (etimologic o per cambi fonetic) al metaplasma se pòt comprene s’admetèm que semanticament dins los noms lo genre gramatical exprimis ben lo genre sexual. Simplement, dins los mots que son pas sexuables, lo semantisme femenin o masculin se pòt pas exprimir. Tot se passa coma se lo genre èra un trach semantic recessiu que s’exprimis pas que se d’autres traches semantics s’opausan pas a son expression. Lo femenin s’exprimis dins *sòrre* o *filha* que designan d’èssers umans e pas dins *torre* o *vila* que son d’inanimats. Un cas particular son los noms animats qu’opausan un masculin e un femenin. Aicí lo femenin es un morfèma derivacional que contrubuis en complement del radical al sens del mot. Dins *cosin-a* o *quit-a* lo radical es pas marcat pel genre sexual qu’aquel es definit pel sufix femenin. L’economia d’ipotèsi fa pausar qu’identificant *-a* pòrta la valor de femenin, exprimida dins *saum-a* (en tot que i aja pas de relacion morfologica amb lo masculin *ase*) e mai dins *taul-a* ont es inibida (a causa del demai de la semantica del mot).

Que n’es dels mots coma *lèbre*, o *aranhe* femenins gramaticals sens marca de femenin per etimologia o evolucion fonetica? An la particularitat de designar d’èssers sexuables mas (culturalament) non sexuats. I a de lèbres masclas e femes, coma de balenas o de rossinhòls, mas

³³ Çà que la l’etimologia de *marta* f. permet eventualament de considerar l’-e coma etimologica dins lo mot.

la cultura occitana ten pas compte per default d'aquela sexuacion. Dins *lèbre* o *aranhe*, lo femenin gramatical es lexical: lo contengut lexical d'aqueles mots deu especificar a l'encòp que son sexuables (animats), mas que la sexuacion es negligida, e doncas que lo trach femenin demòra gramatical, çò es semanticament non interpretat. L'estabilitat de *lèbre* o *piuse* e la conservacion d'animats non sexuables en *-e* suggerís que l'inibicion del semantisme del morfèma de femenin es mai simpla, mens marcada, se lo mot compòrta pas de morfèma de femenin (se la basa es en blòt caracterizada coma femenina), que non pas s'es analisable. Notem que l'occitan a pas de parells sexualament opausats que sián omofòns e destriats pas que per lo genre atribuït e sensible per l'acòrd. Seria lo tipe inatstat ***lo mèrle, la mèrle*. Siá trobam dos mots lexicalament distints (tipe *ase ~ sauma, òme ~ femna*), siá una basa amb un morfèma interpretat: *rat, rata, cat, cata ...* Per un femenin sens intepretacion sexuada coma *balena*, cal aprene especificament que lo genre del morfèma es pas interpretat (en descobrissent que i a pas de **balen(e) m.*). Una forma coma *lèbre f.* o *aranhe f.* impausa de lanç l'interpretacion 'animal (culturament) non sexuat'. Aquela economia a pogut menar non solament a conservar un bon nombre de noms d'animals sexuables non sexuats en *-e*, mas tanben a ne crear qualques uns, lo modèl un còp en plaça, amb de radicals en labiala o velara que per ipotèsi avián pas conegut lo cambi fonetic fossilizat dins *dalhe* o dins *aranhe*. Seria lo cas de *talpe f.* o de *vèspe f.* per *talpa* o *vèspa*.

Es interessant de notar qu'invèrsament i a pas d'atestacion ***canhe f.* per *canha*, malgrat un contèxte palatalizant favorable, perque lo morfèma de femenin dins aquel mot (fem. irregular de *can* n.m. lèumens realizat [k'o] dins la zòna conernida) es interpretat. L'interpretabilitat sexuada del genre favoriza, e podèm dire impausa, l'analisabilitat morfemica.

Los mots femenins en *-e* de l'occitan central seria doncas lo vestigi d'un fach de conservatisme actiu del domeni occitan. Lo marcatge asimetric del genre amb un morfèma unic explicit de femenin es estat preservat a través una fasi de cambi fonetic qu'auria pogut remetre en causa aquel sistèma (coma es arribat anteriorament en francoprovençal). Los vestigis fan aparéisser que se l'ininterpretabilitat es compatible amb l'assignacion del genre a tota la forma (tipe *nuèch*) o a través un morfèma (tipe *taul-a*), l'assignacion globala a la forma rend l'ininterpretabilitat previsible (levat associacion lexicala) çò qu'explica l'estabilitat generala de *lèbre f.*, la conservacion d'*aranhe f.* dins los parlars centrals e l'extension eventuala a *talpe* n.f. Delai de far veire lo manten per l'occitan de son sistèma de marcatge de genre, es interessant per la reflexion sul genre gramatical de veire s'escapolar un tractament especific de l'escart entre genre gramatical e genre sexual. Quand la constrencha es ontologica, la gramatica a pas res a far, mas los femenins en *-e*, *lèbre*, *cinze* d'un costat, *çarnalhe* e *granolhe*, *talpe* e *besenque* d'autre costat marcan los cases ont la cultura corregís o ignòra l'ontologia.

6. Cossí l'occitan tornèt una lenga a subjècte nul

L'occitan miègjornal (o digam puslèu, l'occitan en general, levat lo naut lemosin e los parlars del Creissent) es uèi una lenga que permet l'emplec d'un vèrb sens subjècte exprimit per un mot distint, classa de lengas correntament designadas uèi coma "a subjècte nul" o "pro-drop languages", lengas que "tomban" lo subjècte (Chomsky 1981 pel tèrme qu'enregistra una observacion tipologica anciana, vej. Arnauld e Lancelot 1676, 75; per la problematica occitana Olivieri 2004, Olivieri / Sauzet 2016). En occitan prototipic se ditz *canti* e *plòu* (en occitan mai estranh *que canti* e *que plau*, amb un enonciatiu, mas totjorn sens subjècte) per *je chante* e *il pleut* en francés estandard. L'occitan se plaça aital dins l'esperlongament de las lengas romanicas miègjornalas, espanhòl, catalan, italian e contrasta amb los domenis septentrionals francés o francoprovençal, e mai la màger part dels parlars gallo-italians³⁴. Es pas inutil d'insistir sus

³⁴ Vejatx Heap 2000. David Heap ça que la s'estona del caractèr mai net de la trencadura entre parlars del subjècte obligatòri o possiblement nul dins lo domeni galloromanic mentre que lo domeni italo-romanica presenta una situacion de gradacion complexa (Heap 2000, 136). Per Heap la pouca gradualitat de la

l'importància del fach. Quina siá son interpretacion, lo fenomèn del subjècte nul, o *paramètre* segon l'elaboracion particulara de son estudi avançada dins una fasa de la gramatica generativa a partir de las "Conferéncias de Pisa" de Noam Chomsky (Chomsky 1981) es clarament un element tipologicament e geolingüisticament important entre las lengas d'Euròpa, e que l'occitan e lo francés sián globalament en oposicion per aquel criteri situa l'importància de la diferenciacion de las doas lengas.

A broa d'uèlh, la non obligatorietat del subjècte en occitan es un fach de conservacion dins la continuitat del latin fàcia a l'innovacion francesa. Apareis totun que la possibilitat dominanta del subjècte nul en occitan resulta d'un procès evolutiu mai complèx que la pura conservacion. Tradicionalament, se religa la possibilitat de l'abséncia de subjècte pronominal explicit a la riquesa de la flexion verbala (Ronjat 1913, 14; Alibèrt 1976, 282; Lafont 1967, 430 e ja Arnauld e Lancelot). Tocant aqueste punt, es interessant de notar que la riquesa de la flexion en occitan es pas tanpau una simpla conservacion de l'estat latin, mas un procès creatiu. Pòt semblar d'i aver un paralelisme entre lo passatge del francés medieval *commant* 1 sg de l'ind. pres. de *commander* a (*je*) *commande* e lo de l'occitan *coman* id. de *comandar* a *comandi* (o *comande*, o *comando*) dins la lenga modèrna: dins cada cas una forma a morfèma zèro es eliminada d'un paradigma tematic³⁵. Mas cal remarcar que la resulta del cambi es del tot diferenta: en francés s'establís un sincretisme entre la primièira e la tresena persona (*je/il*) *commande*, mentre qu'en occitan la vocala aponduda manten la distincion flexionala: *comandi*, *comanda* (quina siá l'origina, debatuda, de la vocala de primièira persona del singular). La mapa 34 de l'ALF "j'allume" permet de veire la generalizacion de la vocala especifica de primièira persona a tot lo domeni (d'un biais interessant los parlars gascons occidentals expausats a la neutralizacion *-e* ~ *-a* en [ə] son dins l'airal de la marca *-i*). Mai significatiu encara, l'occitan expandís la vocala de primièira persona a las conjugasons atematicas çò qu'es de bon veire sus la mapa ALF 465 "j'entends" (ont la resposta es mai que mai *entendi*, *-e*, *-o*), confirmada per ALF 97 "je pars", ALF 1295 "je me tiens" o ALF 1415 "je veux". Se vei dins los mens centrifugs dels parlars del Creissent una forma del tipe *i entende* [j ètéd] o *i parte* [i pa:rt], e *partisse* [e part'i:s] amb una laténcia consonantica activada "à la française" (sens realizacion vocalica), mas un marcatge personal dins la conjugason atematica "a l'occitana". La morfologia flexionala distinta, antisincretica, de l'occitan es pas un eretatge inèrtament contunhat, mas un sistèma mantengut e reactivat. E sabèm que (mens sistematicament que lo marcatge de la primièira persona del singular del present d'indicatiu) de parlars occitans tendon a destriar de formas que l'evolucio fonetica a rendudas sincreticas a l'imperfach *cantavi* 1 ~ *cantava* 3 (per *cantava* 1 e 3), *disiái*, *disiáu*, *disí* 1 ~ *disiá*, *disè* 3 (per *disiá* 1 e 3), o al subjontiu *que canti*, *que cantei* ... 1 ~ *que cante* 3 (per *que cante* 1 e 3) (Oliviéri / Sauzet 2017, 334 sqq).

L'oposicion entre la tendéncia sincretica del francés e antisincretica de l'occitan es clara. Lo francoprovençal presenta una variacion dins lo marcatge de la primièira persona atematica qu'es pas nòstre prepaus d'estudiar aici. Aquesta lenga es pasmens interessanta dins la mesura ont presenta largament la coexisténcia d'una morfologia verbala "rica", non sincretica, e un emplec al mens largament expandit dels pronom subjèctes. Coma los parlars galloitalians que lo retipan d'aqueste punt de vista, lo francoprovençal mòstra que, se i a ben probablament una relacion entre riquesa de la flexion e emplec de pronom subjèctes, s'agís pas d'un condicionament simple e mecanic (vejatz Heap 2000 per un apròchi areologic larg, Crouzaz e Shlonsky 2003 per l'estudi detalhat d'un cas especific e per un autre airal e un apròchi radicalament diferent Kristol 2018).

Per l'occitan contemporanèu (Creissent e naut Lemosin a banda) ça que la, la correlacion flexion rica-subjècte nul ten. Mas los editors de tèxtes de l'occitan que direm "barròc", en aplicant a la lenga la periodizacion qu'adòpta Felip Gardy per la literatura: "L'âge du baroque: 1520-

---

transicion (limitada al Creissent) s'apren al contacte d'un "provençal" *pro-drop* amb de parlars a pronom subjècte someses a la nòrma del francés estandard.

³⁵ Per la terminologia "tematic / atematic" dins lo sistèma verbal occitan, vejatz Sauzet 2016a.

1789³⁶ (Gardy 1997) an sovent relevada la nauta frequéncia dels pronoms subjèctes dins los tèxtes d'aquel temps. Lo fach s'observa largament, de Gasconha a Provença e del sègle XVI al sègle XVIII. Una explicacion frequenta del fenomèn ne fa un calc sintaxic del francés. La tèsi es estada defenduda per Brusewitz (cf. Brusewitz 1905, 4) e represa pel quite Ronjat (Ronjat 1913, 73). Pèire Bèc tanben relèva l'ample del fenomèn e ditz explicitament: "C'est une influence (purement littéraire) du français de l'époque" (Bec 1970, 519). Lo meteís vejaire se tròba en cò dels editors de tèxtes: Ernèst Negre a prepaus d'Augièr Galhard (Nègre 1970) o Adelphe Espagne a prepaus de l'occitan de Molière (Espagne 1876).

Robèrt Lafont relèva tanben lo fenomèn e l'estúdia mai que mai dins son aparicion al sègle 14, en amont del periòde que disèm barròc e qu'es tanben lo periòde diglossic (Lafont 1967, 435). Lafont tira de l'emergéncia precòça del fenomèn la conclusion qu'es un fenomèn endogèn e non pas una imitacion del francés. Aprèp relevar divers factors que favorizan l'expression del subjècte en occitan medieval tardiu, nòta qu'als sègles XVI e XVII lo fenomèn es gaireben sistematic e lo pronom subjècte en occitan a pauc prèp obligatòri coma en francés. O podèm ilustrar per un passatge del Teatre de Besièrs (recentament editat: Louvat 2019). Èra un teatre jogat davant tota la populacion de Besièrs, qu'inclusiá las jaças socialas tròp pauc aculturadas en francés per que se pòssa pensar qu'avián plaser a escotar un occitan desgetat o desgaubiàt per l'imitacion del francés. Sul pache, s'agís dins lo passatge causit de far parlar una chambrièira, una serviciala, una filha del pòble qu'amb las autras chambrièiras fan puèi rampèl de vèrbia crusa en se pelejant. L'imitacion del francés a fin d'illustracion de l'idiòma es pas sociolingüisticament credibla dins un tal cas. Dins lo passatge seguent la serviciala Andriva s'adreïça a la vila de Besièrs personalizada. Senhalam en gras los subjèctes pronominals pleonastics e per Ø los cases ont son absents:

ANDRIVA³⁷

Quand **vos** seriatz entre dètz mila,
Ieu conoissi que Ø sètz la vila.
 L'òm parla del lop ben sovent
 Quand per la coga l'òm lo ten.
Vos jujatz ben a ma paurièira
 Qu'**ieu** devi èstre una chambrièira,
Vos sabètz desjà, Dieu merci!
 Lo sujèt que me Ø pòrta aici.
Nosautres sèm d'aquesta mena,
 Lo nombre de quauqua centena,
 Qu'en nos n'anant vèrs lo Toat
 Ø Avèm fach un bon sindicat,
 Enfin la fortuna es estada
 Qu'**ieu** soi del còrs la deputada [...]
Chambrièiras 91-114 (ed. Louvat 2019, 326, v. 91-104)

Coma solinha Lafont, la recurréncia del fenomèn descoratja de cercar una motivacion expressiva a cada emplec. Dins lo passatge citat los cases d'abséncia de pronom subjècte son unicament de contèxtes de subordinacion. Demòra encara de far, autor per autor un estudi menimós dels cases d'emplec e de non emplec, que la preséncia del pronom subjècte ni per èsser

³⁶ Parlar d'"occitan barròc" permet d'evitar lo mot "modèrne" qu'es de mal téner a distància de "contemporanèu" o "actual" dins l'interpretacion que se'n fa, e per tant es una font de confusion.

³⁷ Aquesta citacion coma las autras citacions textualas son fachas en grafia d'usatge contemporanèu (dicha tanben classica). La grafia d'origina se pòt trobar dins l'edicion en referéncia. Autant l'edicion diplomatica del còrpus textual occitan de tota epòca constituís una basa indispensable al trabalh interpretatiu lingüistic o literari ulterior, autan una transposicion grafica codificada es necessària a la clara interpretacion dels tèxtes, notadament als plans lexicals e morfologics.

extremament frequenta, es pas absolutament sistematica. Lafont parla d'emplec "introductiu" e sarra doncas lo pronom subjècte dels enonciatius. Sugerís que la generalizacion del pronom subjècte aurí pogut menar a una "situation à la française où le pronom fût devenu obligatoire" (Lafont 1967, 435). Implicitament doncas, Lafont constata que l'occitan a largament coneguda una evolucion sintaxica importanta que s'es puèi inversada dins un sens autonòm, qu'es pas aquel de la convergència ni tipologicament fondada (que fariá de la generalizacion dels pronoms subjèctes lo tèrme evolutiu natural de l'evolucion romanica), ni sociolingüisticament (pel pes del modèl francés).

Un punt qu'es pas solinhat per l'anàlisi de Lafont es que los pronoms subjèctes de l'occitan barròc son accentuats e los del francés atòns e clitics. Se pòt avançar per tant una ipotèsi sus l'origina de la pojada d'emplec del pronom subjècte. L'occitan classic a una fòrta tendéncia, comuna dins las lengas romanicas medievals, a plaçar lo vèrb en segonda posicion (V2). Frede Jensen sintetiza que los òrdres dominants en occitan medieval son SVO e OVS, e nòta puèi que l'òrdre VSO interven lèumens "where the clause opens with an adverb or an adverbial locution" (Jensen 1986, 386). Lo vèrb inicial marca mai que mai l'òrdre, o l'interrogacion. Es pas exclusivament lo cas e cal ajustar d'autres rasons possiblas al plaçament inicial del vèrb en occitan medieval, focalizacion o tematizacion en particular. Ça que la, la tèsi del caractèr V2 de l'occitan medieval es estada defenduda recentament (vejatz en particular Wolfe 2018, Vance *et alii* 2010).

Lo caractèr V2 de las lengas romanicas medievals, comparat al caractèr V2 prototipic de las lengas germanicas, fa l'objècte d'un debat intens ont la dimension empirica es renovelada per las proposicions teoricas de la gramatica generativa tocant la "periferica esquèrra", çò qu'amb un autre encastre teoric Povl Skårup sonava las primèiras zònas de la proposicion (Skårup 1975). L'occitan medieval se destria del francés medieval per un caractèr V2 mens estricte, qu'autoriza un nombre significatiu de construccions a vèrb inicial (en defòra de las proposicions imperativas o interrogativas) e invèrsament la lenga coneis tanben de construccions V3. Sul pache, la posicion segonda del vèrb sembla dever èsser interpretada diversament segon çò que suggerís lo plaçament variable dels clitics objèctes dins aqueste cas (Hinzelin 2007, Vance 2014).

Mas es pro per nòstre prepaus d'admetre que lo plaçament del vèrb en segonda posicion de frasa o de sintagma, es una situacion regulara dins la gramatica de la lenga medievals. Dins aquel estat de l'occitan, los pronoms subjèctes quand son presents (e levat los casos particulars de l'interrogacion o de l'imperatiu) ocupan generalament la posicion preverbal (vej. Jensen 1986, 86), mentre que los subjèctes nominals pòdon mai liurament seguir lo vèrb en cas d'anteposicion de l'objècte o de la preséncia d'un autre element tonic inicial. Los pronoms personals foncionan doncas coma elements preverbals expletius per assegurar la posicion segonda del vèrb, autant qu'es mestièr. Aquela foncion expletiva s'es poguda desenvolopar amb la pèrda de la declinason nominala dins la mesura ont dins un estat de lenga ont lo sistèma casual decèssa de foncionar, l'òrdre OV es pas mai disponible dins las contruccions transitivas. Se pòt doncas considerar que l'aument de l'usatge dels pronoms subjèctes (pronoms subjèctes tonics) dins la lenga medievals tardiva puèi dins occitan barròc s'apren al manteniment d'una tendéncia a plaçar lo vèrb en segonda posicion (de frasa o de sintagma) dins un estat de lenga qu'a perdut globalament lo sistèma casual e ont, per tant, l'òrdre SVO es vengut mai sistematic.

Dins la lenga barròca tanben la preséncia d'un element accentuat non destacat en cap de frasa sembla almens favorizar l'omission del pronom subjècte. Dins la seguida immediata del tèxt citat çà subre, lo vèrb d'una proposicion principala sens subjècte exprimit seguis un circumstancial non tematizat:

"Dedins un mes Ø son resolgadas
De fogir coma de perdudas". (*Chambrièiras* v. 111-112)

Mai luènh encara dins la pèça, las meteissas "chambrièiras" de Besièrs dison:

"Totjorn Ø diràs çò que te plai" (*Chambrièiras* 987)

“Jamais Ø non an repaus, elas parlon totjorn” (*Chambrièiras* 1013)

o encara:

“Per aquò Ø ploras, siás-tu fada” (*Chambrièiras* 796)

amb un element focalizat per son sol plaçament en posicion tonica preverbala. La constuccion val semanticament una construccion partida (*cleft construction*): “Es per aquò que ploras”.

Dins lo teatre de *Caritats* coma largament dins l’occitan barròc se tròba *el* expletiu davant *cal* impersonal. Aquel usatge empacha de cercar una valor semantica d’insistència o de constraist dins l’emplec del pronom, mas es totalament natural dins l’ipotèsi de la conservacion de l’òrdre vèrb segond en occitan barròc:

“*El cal* qu’ieu te fassa un afront” (*Chambrièiras* 972, e *passim*)

Mas aprèp un advèrbi inicial o un autre pronom tematizat lo pronom subjècte expletiu es absent:

“Aquí Ø caldriá ben pro d’adreças” (*Chambrièiras* 273)

“E ieu Ø *me cal* anà’aprestar

Quauqua perdriz que non se gaste.” (*Chambrièiras* 287-8)

Ça que la es segurament pas una règla absoluta o almens una règla simpla e unifòrma. La “segonda posicion” s’es ben d’aquò que se tracha deu èsser interpretada dialectalament e estructuralment. En cò de Godolin, lo pronom subjècte es sovent exprimit aprèp un sintagma dislocat, coma se d’unes destacaments a esquèrra forçavan l’explicitacion de la posicion segonda del vèrb dins sa projeccion:

“A la fièra dels trucs *el calia* qu’òm le vissa” Godolin, *Ramelet*:1,5,49

En mai d’assegurar lo plaçament del vèrb en segonda posicion (dins una forma de segonda posicion), lo pronom subjècte exprimit pòstpausat contribuís dins d’autres frases a marcar l’interrogacion. Son caractèr accentuat es manifestat per las formas “nosautres”, “vosautres” (o sas variantas “nosaus”, “vosaus”, “nautres”, “vautres”³⁸). Trobam aital dins lo meteis còrpus de *Caritats* ont son preses los exemples de las *Chambrièiras*:

“Que *volètz vautres* faire ara” *Pèpesuc* 936).

Significativament, lor plaçament es diferent del plaçament dels pronoms subjèctes franceses dins las construccion negativas-interrogativas. Avèm per exemple dins lo còrpus de *Caritats*:

“*Pòdi pas ieu* passar totsjorns per franc coquin” *Caritats*, *Celidòr*:472

“Mès non sabètz *pas vos* qu’aras ambe lo caud

Lo pastres pus expèrts alargon de bona ora.” *Caritats*, *Coridon*:468

L’òrdre que plaça la negacion (lo tèrme forclusiu de la negacion) abans lo pronom representa una remarcabla regularitat dins los tèxtes occitans del temps. Aquí qualques exemples, triats d’oèst en èst:

“*N’avès pas tu* Condor l’ahicalhada,

Pro bèra, sauv qu’èra un pauc pigalhada” P.de Garròs, *Eglògas*:5,171

“*N’es pas el* juste qu’ieu me planha” J. de Valés, *Encèida*:4,p.73

“*N’es pas el* un grand coard coardilha” Godolin, *Ramelet*:1,19,15

---

³⁸ La forma enfortida *vous autres* existís tanben en francés, mas l’emplec regular de *vous autres* (*vautres*, *vosaus*) coma formas tonicas es globalament occitan (cf. “vous trois” ALF 1333). Jensen relèva d’exemples ja dins Daurèl e Beton (Jensen 1986, 87), mas Jeanroy considèra que l’usatge generalizat d’aquelas formas es un trach de l’occitan medieval tardiu (Jeanroy / Teulié 1893, XLIII). Encara una innovacion de mai de l’occitan tardomedieval e barròc qu’atèsta un foncionament immanent de l’espaci lingüistic occitan.

“Perqué vòls pas tu que ieu prenga [...] Dus ò tres forrups de ton aiga?” Grimaud, *Granolratomaquia*:1,494
 “N’ètz pas vos malurós, n’avètz pas vergonhassa?
 D’anar vos amuser damb aquela folassa?” Hilhet, *Miralh.mondin*:8,123
 “N’as pas tu chicanur corromput le Notari?” Amilhan, *Vida*:253
 “Comben que tala rima es fòrt escandalosa,
 Si non fachèc pas el persona de Tolosa” Galhard, *Òbras*:73:28
 “Noun li ai pas ieu fait part, bèstia que som estada,
 De mon sceptre roial, è noirit son armada?” Bergoing (segon citacion del *Diccionari lengadocian* ms s.v. estat p. 320, vej. Torreilles 2015³⁹)
 “Non vesètz pas vos ma misèra?” Michèl, *Embarràs*:428⁴⁰

Lo còrpus de *Caritats* es bilingüe e dins los tèxtes franceses qu’i cabon, l’òrdre del francés es respectat:

“Ne s’acquiert-elle pas un barbare renom” *Jugement de Paris*:128

Se sap que l’occitan (almens los parlars provençals e lengadocians orientals) an manlevat l’element interrogatiu “ti” eissit del francés “t-il”, ont “-t-” es consonanta latent finala d’un verb o de ligason (Paris 1877, Chabaneau 1877). Lo plaçament d’aquel element manlevat es conforme al de la lenga-font:

“Pòu ti pas repassar la mascarada barca” Gròs, *poesiás*:22,36

D’un biais exemplar trobam dins lo teatre de *Caritats*, dins dos vèrses que se seguisson e fan un contrast copat, la forma “ti” manlevada plaçada abans lo tèrme forclusiu de la negacion, e l’inversion del pronom tonic aprèp la meteissa negacion:

“E ben sabi ti pas faire mon personatge
 N’ai pas ieu finaments romput aquest mariatge?” *Caritats, mariatges*:482-3

L’occitan modèrne coma avèm dich es tornat venir una lenga a subjècte nul, mai netament d’un biais que non èra l’occitan medieval. La pèrda de l’emplec del pronom subjècte es ça que la pas totala en occitan modèrne. En particular, pòt subreviure coma un mejan (non exclusiu ni obligatòri) de marcar l’interrogacion. Apareis esporadicament amb aquela foncion dins las mapas de l’ALF, en particular dins las interrogacions totalas. Es lo cas per exemple d’un bon nombre de punts landeses per la mapa ALF 85 “l’as-tu lu (le journal) ?” Dins una gramatica descriptiva bastida sus la documentacion landesa reculhada per Felix Arnaudin, Renaud Lassalle tròba aquelas inversions interrogativas (Lassalle 2017, 44). E es particularament ensenharèl de constatar dins las interrogacions negativas lo meteís plaçament del pronom e de la negacion caracteristic de l’occitan barròc: *T’ic èi pas jo dit?* (‘O t’ai pas (ieu) dich?’) (*ibid.*) o *Vòls pas tu me parlar un chic com cau?* (Renaud Lassalle, com. pers.).

Las remarcas globalas que venèm de far marcan l’interès que pòt aver l’estudi menimós de l’emplec dels pronoms subjèctes dins los tèxtes barròcs d’un costat e dins los dialèctes contemporanèus, e mai foguèsson globalament e afortidament *pro drop* coma son los parlars

³⁹ Notacion originala del diccionari: “Nou ly ai pas ièou fait part, béstio què soun êstado / Dê moun scêptrê rouial, é nouirit soun armado?”

⁴⁰ Coneissi pas d’exemple provençal, ni de contraexemple (Michèl de Nimes es politicament lengadocian e sa lenga presenta pas los traches provençals que presentarà puèi lo nimesenc). Las excepcions venon de la zòna que uèi presenta de pronoms subjèctes clitics coma lo francés e que serà discutida mai luènh: “N’ai-io pas deu malur de n’èstre poent privat E d’aver tant d’amor” [“N’ay-io pas deu mal’hoeur de n’èstre point privat Et d’aver tant d’amour”] Remnós, *Colin*:97, “Se Capiòta a la *daga*, n’èi-io pas lo forrèu” [“Si Capiote à la *dague* ney you pas lou foureou”] La Fulhada: *Capiòta* (p.57). Los escrivans modèrnes de la meteissa zòna continhan la construccion: “Desvelha-te país de mòrts que se fai tuar d’enguera. N’auves-tu pas la votz daus *trobadors*?” Delpastre, *Saumes*:p.12.

landeses, çò que lo prejutjat del calc del francés (dins los tèxtes o dins las enquèstas coma las de l'ALF) a tròp sovent dispensat de far. L'interrogacion sul fenomèn V2, sos contorns exactes, dobèrta per l'occitan medieval deu encambar la cesura diglossica e tractar los tèxtes barròcs dins la seguida dels tèxtes medievals, classics o tardius.

Demòra d'explicar lo recuol, e la pèrda per çò qu'es de las frases afirmativas de l'emplec dels pronoms subjèctes a la fin de l'occitan barròc. Se lo recors als pronoms subjèctes relèva d'una forma d'expletivitat dins un lenga que manten un plaçament V2 del vèrb, la fin de recors a d'elements expletius s'explica per la pèrda de çò que los rend necessaris. Per explicar la pèrda de V2 cal saber çò qu'es V2, que representa una vasta question. Seria justament interessant de relevar los autres cambiaments qu'apareisson dins l'occitan barròc tardiu, la variacion seca, la pèrda sens correlacion, d'una forma de plaçament V2 seria d'un biais tant portaira d'ensenhament sul fenomèn que la descobèrta de correlacions positivas.

Una correlacion larga almens s'amerita de relevar. Los pronoms personals consèrvan dins lo primièr occitan barròc una diferenciacion casuala, almens a la primièira persona del singular ont per exemple Godolin opausa *ieu* o *jo*⁴¹ cas subjècte, *me* atòn cas regim (acusatiu o datiu) e *mi* regim preposicional. Ja dins la lenga medievala, la tresena persona *el* èra una forma regim etimologicament possible, coma *nos* e *vos*. L'emplec de *tu* regim preposicional se desenvolopèt tanben dins aquel estat de lenga (Jensen 1986, 93), mas "ieu" regim apareis pas que mai tard. Godolin a de règla "per mi" mas trobam ja:

"E tot d'assietons còsta jo,
Vòl jutjar qui farà melhor"
Godolin, *Ramelet*:1,6,27.

Al sègle XVIII, *mi* regim preposicional a desaparegut e tanben es lo temps que decèssa l'emplec profús dels pronoms subjèctes. La lenga de Joan-Baptista Fabre o de Hilhet coïncidisson globalament amb l'usatge actual d'aquel punt de vista. Dins lo *Miralh mondin* de Hilhet, "jo" e "tu" se tròban pas qu'aprèp preposicion, dins l'interrogacion o, per "tu", coma vocatiu (e non pas en emplec pleonastic coma encara dins lo teatre de Besièrs). A la meteissa epòca e dins los meteisses tèxtes las formas tonicas acusativas de la primièira persona del singular an desaparegut:

"Per jo qu'a tot aquò me tròbi indiferent" Hilhet, *Miralh mondin* 7,47
"Pèr ieu m'es arriat coma als enfants de noblessa que pòrton pas totjorn lo nom de sa familha." Fabre,
Joan l'an pres:p.3

Tot se passa coma s'amb la desaparicion totala d'un marcatge casual las formas tonicas podían pas pus recebre qu'una valor d'insistècia (tematizacion o focalizacion) e pas mai l'emplec expletiu de l'occitan medieval o del primièr occitan barròc. Demòra de comprene per quina rason un marcatge casual residual permetia de mantèner un foncionament V2 e de suspendre una interpretacion enfática de la forma tonica. L'idèa que demòra de li donar un estatut conceptual mai prigond, es que l'expression morfològica del cas (e mai parciala) favoriza l'expletivitat. La pèrda totala del marcatge casual explicít (realizada amb la generalizacion de *ieu*, o *jo*, forma tonica) menaria a la pèrda de l'expletivitat dels pronoms subjèctes associada a la liquidacion del V2. Disi "associada a" e non pas "causa de", que se poiria imaginar que la lenga aguèsse substituïts d'autres expletius als pronoms subjèctes.

La correlacion istorica entre generalizacion de las formas nominativas coma formas tonicas generalas remanda a una correlacion geografica que concernís los meteisses pronoms. L'occitan que permet uèi lo subjècte nul es l'occitan qu'emplega coma formas tonicas las ancianas formas nominativas. L'occitan que ditz *canti* ditz *per ieu*, e per insistir *ieu, canti*. Lo francés a generalizat pertot las formas oblicas coma formas tonicas. Lo francés ditz *je chante* mas ditz *pour moi* e *moi, je*

---

⁴¹ La distribucion de *ieu* e *jo* en cò de Godolin es foneticament determinada: *ieu* es a l'iniciala absoluta o seguís una consonanta (cas d'embevement comprés: *qu'ieu*), *jo* es pòstvocalic.

ne chante pas. Tre lo francés medieval, lo pronom subjècte presenta de formas atònas dins aquela lenga. La pèrda de la constrencha del vèrb segond en francés a menat non pas a multiplicar los casos de subjècte non exprimit mas a generalizar la forma atòna dels pronoms subjèctes, e correlativament a generalizar coma formas tonicas generala las formas oblicas, los regims preposicionals.

Çò que val pel francés val tanben per la part del domeni occitan qu'exprimis regularament lo subjècte per un pronom en l'absència de subjècte lexical (Creissent e naut Lemosin). L'occitan sens subjècte obligatòri coincidís amb lo domeni ont lo pronom tonic generalizat es una varianta de *ieu* forma nominativa eissida del latin EGO, mentre que los parlars que presentan un pronom subjècte clitic obligatòri en l'absència de subjècte lexical an, coma lo francés una forma tonica eissida del cas objècte medieval e de l'acusatiu ME (Brun-Trigaud *et alii* 2005, 288). Per “Faràn çò que volrà, *ieu* los ajudi pas” (ALF 12 e vejatz tanben Sauzet *et alii* 2015, ont la frasa completa es resconstituïda a totes los punts d'enquèsta ALF) avèm tipicament, dins lo Creissent:

[u fɔr s k u v'ɔdr me i n luz 'œ:d pa]

Aus feran ce qu'aus vouldran, *me i* ne los aide pas. (Dun lo Palestèl (36) ALF 504)

amb “me” tonic e “i” forma reducha de “ieu” clitic, mas en bas Lemosin

[fɔr sa ke vudr'ɔ: jo jɔr 'edə pa]

Faràn ça que vouldran, *jo ior* aide pas. (Selhac (19) ALF 609)

amb la sola forma “jo” (var. de “ieu”) tonica.

Nos trobam davant d'evolucions longas e globalas de l'ensem d'oïl e de l'occitan (naut lemosin e creissentés a banda sus aqueste punt). Lo francés medieval presenta pas d'emplec nominatiu de las formas tonicas regim (“moi, toi”) mas opausa de formas tonica e atònas nominativas: “gié” vs “ge”. L'occitan presenta pas de formas cliticadas de nominatiu e engatja tre l'edat mejana la neutralizacion casuala de las formas tonicas. L'oposicion es eventualament la rason perqué la forma de l'affirmacion francesa pareguèt pro distinta de l'occitana per servir de shibbolèt e de logonim enregistrat dins la triparticion dantiana. L'occitan coneis coma lo francés la combinason de “ò(c)” amb los pronoms subjèctes:

“Margarida, trop ben t'es pres

E ja iest bona trobairis.

- *O eu*, domna, mellor non vis.”

Flamenca:4578,

“-S'es amoros? *O<c> el*, per Dieu!”

Flamenca:7061.

Mas s'agís en occitan de la composicion de dos tèrmes tonics e non pas d'un mot supòrt amb un clitic nominatiu. Lo nom de la lenga remanda doncas d'un biais a l'estatut de sos pronoms subjèctes. En occitan *òc el* es possible mas son dos mots e lo primièr sufís a conèisser la lenga. En francés, *o-il* o *oïl* forma un mot fonologic, que lo cal citar complet, e es la clisi nominativa que caracteriza la lenga.

Coma avèm ja mençonat l'occitan presenta d'ora d'emplecs de “tu” coma regim preposicional, e mai tard de “ieu”. D'un biais, l'occitan a blocada la cliticizabilitat de las formas nominativas en ne fasant de formas tonicas generalas. Dins los sistèmas dialectals atestats per l'ALF se tròba, a costat dels tipus largament expandits, prototipics, siá respectivament “*moi je* (ne les aide pas)” e “*ieu* (los ajudi pas)” de formas “*moi ne les aide pas*” o “*me ne los aide pas*” (Lemòtges ALF 605, Sant Dizierà de Leyrenne ALF 603)

[i fãrã s k i vodr'ã me ne lu: 'e:jdə pa] (605)

Ilh faràn ce qu'i vouldrà, *me* los aide pas.

[e fãrã sa k e vudr'ã me ne lu 'e:də pa] (603)

Els faràn ça que vouldrà, *me* ne los aide pas.

Naut Lemosin, indiscutablement occitan, e Creissent, occitan pel substrat, an lo meteis sistèma que los parlars d'oil: "me" tonic e una forma proclitica pleonastica preverbala "i" o "e" eissida de "ieu". Ronjat, sus la basa d'indicacions de Chabaneau (1876, 174) supausa que l'emplec de "me" tonic subjècte es ja atestat en cò de qualques trobadors classicas mas las edicions modernas dels passatges citats arroïnan l'ipotèsi e se pòt considerar lo sistèma lemosin de pronoms accentuats de tipe oilic coma recent. Aquel sistèma apareis coma la consequéncia d'un conservatisme de periferia. La conservacion de l'oposicion casuala dins la primièira persona e mai dins la segonda a permesa l'emergéncia de formas nominativas clitics aprèp la promocion de las formas oblicas tonicas coma formas tonicas generalas. L'ALF consèrva la traça de la transicion. Cossac Bonaval (ALF 608)⁴² ditz "a me meime" mas "iò lor aide pas" pel francés "moi je ne les aide pas". Lo parlar, que presenta un emplec parcial dels pronoms subjèctes consèrva l'oposicion casuala dins la primièira persona tonica. Es situat entre los parlars a subjècte nul e "ieu" generalizat al sud e los parlars a subjècte obligatòri e "me" tonic generalizat al nòrd. Autre element de transicion, una linha de punts de l'ALF del nòrd de Dordonha a l'èst de Cròsa (ALF 611, 608, 604, 704, 702) an de pronoms subjèctes pleonastics non reduches "iò" o "io" entre los subjèctes reduches al nòrd ("e", "i") e los subjèctes nuls al sud. Naut Lemosin e Creissent an desenvolopat una evolucion de tipe oilic (formas tonicas oblicas generalizadas e pronoms clitics redondants) sus fons d'un conservatisme qu'a daïssat de traças dirèctas al sud de la zòna. Aquesta situacion revèla invèrsament que lo foncionament "a subjècte nul" o "pro drop" de la màger part del domeni occitan es pas un simple conservatisme, mas una reestabilizacion del sistèma après una fasa a subjècte tonic generalizat, ligada a la generalizacion de las formas nominativas dels pronoms personals. La *lenga d'òc* es lèumens (e correlativament) la *lenga d'ieu*.

7. Conclusions

Los dos exemples que venèm de presentar e que nos an permés en passant d'evocar d'autres fenomèns, mòstran, que la massa dialectala occitana globala es pas unicament un espaci negatiu de conservatisme tre sa formacion, somés puèi a l'erosion de la diglossia e de l'innovacion d'origina oilica que ne resulta. Aquela massa dialectala espontaneament solidària, capelada d'elaboracions culturalas successivas mai o mens abotidas, es tanben traversada de moviments autonòms d'innovacion que se pòdon trobar largament partejats e difusats.

Avèm insistit que las proprietats comunas que servisson tradicionalament a caracterizar l'ensem occitan, son pas de mendres signes de coeréncia per èsser (relativament al francés en particular) de faches de conservatisme. Lo cas de la reduccion de l'innovacion que tocava las finalas femininas pòt èsser vist coma un indici de l'activitat del conservatisme occitan. En lingüística indoeuropèa, la conservacion es un mens bon indici d'enquèsta arqueologica per piejar un aparentament, mas dins l'espaci dialectal la conservacion partejada marca la coeréncia aitan fòrtament s'es pas mai que l'innovacion coma ja suggerissiá Saussure dins lo *Cours* (Saussure 1915/1973, 265). I aguèt, comprés dins las epòcas diglossicas de la lenga, una istòria lingüística interna autonòma de l'occitan. Aquò siá dich sens negar las evidéncias del pes de la diglossia e de sas conséquéncias, que son mens estonantas, mens revelantas, que los faches que fan emergir l'unitat immanenta longament contunhada de l'ensem occitan.

Acabem per una darrièira paradoxa: cossí l'occitanisme pòt èsser a l'encòp malcapitada, mescap o fracàs, e d'autre latz poténcia capabla d'impausar una dòxa a la recerca e a la pensada? Lo mal que ne patís la recerca occitanista es simplement l'efièch de son flaquitge institucional. L'occitanisme? Non pas "Quantas divisions?", mas "Quantes pòstes universitaris?", per parlar pas de departaments d'universitats. "Quantas còlas de recercas?" dins los païses d'òc, las Regions occitanas, qu'an vocacion que s'i estudia la lenga, al sieu. Un occitanisme mai poderós obtendriá segurament per la lenga un melhor esplechament e lo recrutament d'un mai grand potencial uman

⁴² Se pòt comòdament consultar aquestas donadas sul sit SYMILA, vejatz la frasa "Il feront ce qu'ils voudront, moi je ne les aide pas" (Sauzet *et alii* 2015, Sauzet / Champclaux 2020).

per son estudi. Es mai lo flaquitge material que nòi a la recerca occitana que la “dòxa” occitanista per tant que n’i aja una. Un element de prejutjat demòra totun dins l’Universitat, non pas renaissentista mas antirenaissentista. Es vièlh e lo trobam clarament e simplement exprimit per Chabaneau dins sa leiçon inaugurala. “Pas de dangièr!” lo provençal es objècte d’estudi e lenga d’escritura poetica. Pas lenga de pensada e d’expression intellectuala. Es la rason perque son de poètas o de farmaciars qu’an faches los dictionaris de la lenga e sas gramaticas. Juli Ronjat e qualques occitanistas an puèi aïrosament transgredit lo tabó⁴³. Parlar e escriure l’occitan empacha pas de l’estudiar. Los intellectuals, los lingüistas primièr, pòdon pas demandar al pòble de parlar una lenga, qu’eles practican pas, o esperar que per miracle la lenga contunhe de se parlar dins qualque resèrva. E se practican la lenga devon contribuïr a l’elaboracion que lor permet de l’emplegar e assumir de l’emplegar dins las formas que demanda son activitat d’intellectuals. L’elaboracion de la lenga, lo trabalh de normativizacion, es non solament un trabalh legitim per un lingüista occitan, mas tanben dona d’instruments al servici de son estudi. Lo dictionari d’Alibèrt ajuda a bastir la basa dialectala THESOC (Dalbera *et alii* 2005). L’edicion en grafia classica del tèxte occitans barròcs e modèrnes, associada a l’establiment menimós de sa letra originala es un instrument incomparable d’intelligéncia d’aqueles tèxtes. La grafia classica e la lematizacion globala de la lenga (coma es presenta dins lo THESOC e coma son utilitat es evocada dins una altra contribucion a aqueste collòqui), son d’instruments precioses d’una avançada dins l’estudi de la lenga (en particular en lexicografia o en sintaxi).

Es coneguda l’alternativa pausada pel poèta breton Ronan Huon⁴⁴ e cantada puèi per Patric: trabalhar sus la lenga o trabalhar per la lenga. Trabalhar sus la lenga amb la lenga, trabalhar dins la lenga (e dins d’autres lengas tanben evidentament), es la condicion per que s’opausen pas mai los dos tèrmes de l’alternativa. Mas nos podèm rassegarar, l’occitanisme es pas encara un conformisme.

Referéncias bibliograficas

Tèxtes

- Amilhan, *vida* [pagina] = Barthélemy Amilia, *Le Tableau de la bido del parfet crestia, en bersses, que represento l'exercici de la fe, acoumpaignado de las bounos obros, las pregarios, le boun usage des sacromens...* A Toulouzo, Chez la Beuso de J. J. Boudo imprimeur é libraire à la Pourtario, 1703.
- Bigòt, *Borgadièiras*: [pagina] = Antoine Bigot, *Li bourgadiero. Poésies patoises*, Nîmes, Impr. Clavel-Ballivet, 1863.
- Caritats, *Chambrièira* [vèrs] = François Bonnet, *Histoires de la réjouissance des chambrières de Béziers*, ed. Philippe Gardy, in Louvat 2019, 303-395.
- Caritats, *Celidòr* [vèrs] = *Pastorale du berger Celidor et de Florimonde sa bergere*, in ed. Louvat (en preparacion).
- Caritats, *Coridon* [vèrs] = *Pastorale de Coridon et Clérice*, in Louvat 2019, 569-648.
- Caritats, *Mariatges* [vèrs] = Michaille. *Les mariages rabillez. Pastorale*. [1647] in Louvat (en preparacion).
- Caritats, *Jugement de Paris* [vèrs] = François Bonnet *Le jugement de Pâris*, ed. Jean-François Courouau, in Louvat 2019, 213-301.
- Caritats, *Pèpesuc* [vèrs] = *Histoire de Pèpesuc*, ed. Bénédicte Louvat, in Louvat 2019, 111-209.

⁴³ Aqueste congrès dona un pauc tòrt al pessimisme de Georg Kremnitz qu’afortissiá recentament: “Le travail scientifique [dins l’occitanisme] ne se fait plus guère en occitan comme c’était le cas dans les années 70” (Kremnitz 2017, 15). S’anonciavan 71 comunicacions en francés, 37 en occitan, 12 en italian, 7 en catalan, 4 en anglés, 3 en espanhòl amb e una en alemand.

⁴⁴ “Bez ez eus ar re a labour evit ar yezh hag ar re a labour war ar yezh” (I a los que trabalhan per la lenga e los que trabalhan sus la lenga) (Huon 1955, 47; 1976, 45).

- Delpastre, *Saumes*: [pagina] = Marcelle Delpastre, *Saumes pagans*, Périgueux, Novelum, 1974.
- Diccionari lengadocian* = *Dictionnaire Languedocien* (ms. 1 F 12, AG Gard) seguit de *Dictionnaire occitan* (incomplet) ms. 804 B.M. Nîmes.
- Fabre, *Joan l'an pres*: [pagina] = *Histoïra de Jean l'An Prés*, ed. Felip Gardy / Patric Sauzet, Montpelhièr, CRDP, 1988, ²2003.
- Flamenca*: [vèrs] = René Lavaud / René Nelli, *Les Troubadours*, I, *Jaufré. Flamenca. Barlaam et Josaphat*, Paris, Desclée de Brouwer, 1978 [2e ed.].
- Gallhard, *Òbras* [pèça, vèrs] = 1970 *Auger Gaillard. Euvres complètes*, Ernest Nègre, Paris, Presses universitaires de France, 1970.
- Godolin, *Ramelet* [floreta, pèça, vèrs] = 1984 *Pèire Godolin. Le Ramelet mondin*, ed. Philippe Gardy, Aix-en-Provence, Edisud, 1984.
- Gròs, *poesiás*: [pèça, vèrs] = F.T. Gros de Marsillo, *Recuil de pouesiés prouvençalos, nouvello edicien courrigeado et augmentado per l'autour, eme uno explicacien dei mots lei plus difficiles*, Marseille, Sibie, imprimeur du Roi, de la Ville, et libraire sur le port, 1763, [vejatz tanben Courouau 2017, 83].
- Hilhet, *Miralh.mondin*: [libre, vèrs] = [Hilhet] *Le Miral Moundi, pouemo en bint et un librés, Ambé soun Dictiounari, ount soun enginats principalomen les mots les plus escariés, an l'explicatiu Franceso*, A Toulouso, Chez D. Desclassan, Mestré-ès-Arts, Imprimur de l'Acadèmiò Rouyalo de Sciencos, 1781 [vejatz tanben Courouau 2017, 83].
- J. de Valès, *Eneïda*: [libre, pagina] = *Virgilo deguisat, o L'Eneïdo burlesco, Del Sr de Vales, de Mountech*, A Toulouso, De l'Imprimario de Frances Boude Imprimur, à l'Enseinho de sant Toumas d'Aquin, daban le Coulétge des Paires de la Coumpainho de Jesus. 1648.
- La Fulhada, *Capiòta*: [pagina] = *Capiote ou Pastourale Limousine. Comedie*, Limoges, Gabriel Farne [c. 1700].
- Michèl, *Embarràs*: [vèrs] = *L'embarràs de la fièiro de Beaucaire en vers burlesques vulgaris, Per Jean Michel de Nismes. Revist, courrijat & aumatat embé plusieurs autres piessos, tant seriouzes que burlesques, lou tout per lou mesmo auteur*, A Amsterdam per Daniel Pain, marchan libraire sur lou Voor-Burgwal près dau Stil-Steeg, 1700.
- Molin, Enric 1979 = Mouly, Enric, *E la barta floriquèt*, Tolosa, IEO / Grelh roergàs, 1979 [1^oRodès, Jeanne Saintier, 1948].
- P.de.Garròs, Eglògas = *Les églogues de Pey de Garros. Suivies du Chant nuptial. Texte de 1567*, ed. André Berry, Toulouse, Privat, 1953.
- Remnós, *Colin*: [acte, vèrs] = Christian Bonnet, *François Rempnoux. Les Amours de Colin & Alyson* [1641]. *La littérature occitane entre Baroque et Classique*, Gardonne, Fédèrop, 2001.

Referéncias abreujadas

ALF = Gilliéron / Edmont 1902-1920.

FEW = Wartburg 1922.

IGEW = Pokorny (1959-1969).

TLFi = *Trésor de la langue Française informatisé*, <http://www.atilf.fr/tlfi>, ATILF - CNRS & Université de Lorraine. <http://atilf.atilf.fr/>

Estudis

ABRATE, Laurent (2001). *Occitanie 1900-1968. Des idées et des hommes*, Puylaurens, Institut d'Etudes Occitanes.

ALIBÈRT, Loïs (1976). *Gramatica occitana, segon los parlars lengadocians*, Montpelhièr, CEO [reedicion corregida; 1° edicion: 1935-1937, Tolosa, Societat d'estudis occitans / Barcelona, Impr. Casa de caritat].

ANGLADE Joseph (1919-1920). *Las leys d'amors. Manuscrit de l'Académie des Jeux floraux*, Toulouse, Privat, 4 vol.

- ARNAULD, Antoine / LANCELOT, Claude (1676 / 1969). *Grammaire générale et raisonnée contenant les fondements de l'art de parler, expliqués d'une manière claire et naturelle ; les raisons de ce qui est commun à toutes les langues, et des principales différences qui s'y rencontrent, etc.*, Paris, Paulet, [reprint de l'édition Delalain de 1830 avec les remarques de Duclos ; préface de Michel Foucault].
- ASCOLI, Graziadio I. (1878). "Schizzi franco-provenzali", *Archivio Glottologico Italiano* III, 61-120. [Article publicat en 1878, mas eschrich en 1873.]
- ASTRADO PROUVENÇALO, L' (1978). *Vers le démantèlement de la France ?* Toulon, L'Astrado.
- BALDINGER, Kurt (1959). "L'étymologie, hier et aujourd'hui", *Cahiers de l'Association internationale des études françaises* 11, 233-264.
- BANNIARD, Michel (2020). "Y-a-t-il une spécificité de l'occitan dans l'émergence des langues et des scriptas romanes ?" (dins aqueste volum, p. 7-17).
- BAYLE, Louis (1975). *Procès de l'Occitanisme*, Toulon, L'Astrado.
- BEC, Pierre (1970-71). *Manuel pratique de philologie romane*, Paris, Picard, 2 vol.
- BEC, Pierre (1973). *Manuel pratique d'occitan moderne*, Paris, Picard.
- BENJAMIN, Walter (1928). *Einbahnstraße*, Berlin, Ernst Rowohlt.
- BICHURINA, Natalia / COSTA, James (2016). "Nommer pour faire exister : l'épineuse question de l'oc", in Jean-Michel Eloy (éd.), *Le nom des langues IV. Nommer des langues romanes*, Louvain-la-Neuve, Peeters, 184-201.
- BLANCHET, Philippe (2002). *Langues, cultures et identités régionales en Provence. La métaphore de l'Aioli*, Paris, L'Harmattan.
- BLANCHET, Philippe (2004). C.r. de Bernard Cerquiglini (dir.), *Les langues de France*, Paris, PUF, 2003, *Marges linguistiques* 8, 22-23.
- BLANCHET, Philippe (2012). "L'identification des langues : une question clé pour une politique scientifique et linguistique efficace L'exemple des catégories "béarnais, gascon, occitan", *Modèles linguistiques* 66, 17-25.
- BOURCIEZ, Édouard / BOURCIEZ, Jean (1967). *Éléments de linguistique romane*, Paris, Klincksieck (5^a ed.).
- BOUTIÈRE, Jean (1937). "Les poésies du troubadour Albertet", *Studi medievali* 10, 1-129.
- BOYER, Henri (1990). *Clés sociolinguistiques pour le francitan*, Montpellier, CRDP.
- BRUN-TRIGAUD, Guylaine (1990). *Le Croissant. Le concept et le mot. Contribution à l'histoire de la dialectologie française au XIXe siècle*, Lyon, Université Lyon III, Centre d'études linguistiques Jacques Goudet, Série Dialectologie.
- BRUN-TRIGAUD, Guylaine / LE BERRE, Yves / LE DÛ, Jean (2005). *Lectures de l'Atlas linguistique de la France de Gillieron et Edmont. Du temps dans l'espace*, Paris, CTHS.
- BRUSEWITZ, Victor (1905). *Étude historique sur la syntaxe des pronoms personnels dans la langue des félibres*, Stockholm, I. Marcus.
- BUCHI, Éva, Hélène CARLES, Yan GREUB, Pierre RÉZEAU et André THIBAUT (eds) (2017). *Jean-Pierre Chambon. Méthodes de recherche en linguistique et en philologie romanes*, [Strasbourg], ELIPHI, (2 vol.).
- CHABANEAU, Camille (1876). *Grammaire limousine*, Paris, Maisonneuve.
- CHABANEAU, Camille (1877). "Ti interrogatif en provençal moderne", *Romania* 6/23, 442-443.
- CHABANEAU, Camille (1879). "La langue et la littérature provençales. Leçon d'ouverture du cours de langue romane faite à la faculté des Lettres de Montpellier le 7 janvier 1879", *Revue des langues romanes* 15, 157-178.
- CHABAUD, Silvan (2020). "Histoire de l'Occitanie – Occitanie, le pays d'une langue" [c.r. de Martel 2019], *Lo Diari* 58 [en ligne].
- CHAMBON, Jean-Pierre (1996). "Les emprunts du français moderne aux dialectes ou patois : une illusion d'optique en lexicologie française historique ?" *LALIES. Actes des sessions de*

- linguistique et de littérature 17 (Aussois, 2-7 septembre 1996)*, Paris, Presses de l'École normale supérieure, 33-53.
- CHAMBON, Jean Pierre (2002). "D'une linguistique populaire écrite par des savants : notes sur les dictionnaires français d'anthroponymie", in Dieter Kremer (ed.), *Onomastik. Akten des 18. Internationalen Kongresses für Namenforschung (Trier 12.-17 April 1993)*, V, *Onomastik und Lexikographie, Deonomastik*, Tübingen, Niemeyer, 7-13.
- CHAMBON, Jean Pierre (2005). "La lexicologie différentielle du français et le dictionnaire des régionalismes de France", in Martin Gleßgen / André Thibault (eds), *La lexicographie différentielle du français et le Dictionnaire des régionalismes de France. Actes du colloque en l'honneur de Pierre Rézeau pour son soixante-cinquième anniversaire*, Strasbourg, Presses universitaires de Strasbourg, 3-29.
- CHAMBON, Jean-Pierre (2009). "Prolégomènes à l'étude historique des emprunts de l'occitan au français" in A. Thibault ed. *Galliscisme et théorie de l'emprunt linguistique*, Paris, l'Harmattan, 45-69.
- CHAMBON, Jean-Pierre (2010). "Développement et problème actuels des études occitanes", *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles lettres 2010*, II, 877-889 [tanben *Revue de linguistique romane* 76, 199-210].
- CHAMBON, Jean Pierre / CARLES, Hélène (2007). "À propos du traitement des emprunts à l'occitan dans le Trésor de la langue française", in Pierre Rézeau (ed.), *Richesses du français et géographie linguistique*, Bruxelles, De Boeck, 313-325.
- CHAMBON, Jean Pierre / CHAUVEAU, Jean-Paul (2004). "Un cas de dialectologue, ou le français rendu invisible : à propos des vues de Pierre Gardette sur francoprovençal *pouailli* et moyen français régional *pouailla* 'poule'", *Bulletin de la société linguistique de Paris* 99, 155-180.
- CHAMBON, Jean-Pierre / GREUB, Yan (2002). "Note sur l'âge du (proto)gascon", *Revue de linguistique romane* 263-64, 473-495.
- CHAMBON Jean-Pierre / GREUB, Yan (2009). "L'émergence du protogascon et la place du gascon dans la Romania", in Guy Latry (ed.), *La voix occitane. Actes du VIIIe congrès de l'Association Internationale d'Études occitanes, Bordeaux, 12-17 octobre 2005*, Bordeaux, PUB, 787-794.
- CHOMSKY, Noam (1981). *Lectures on Government and Binding. The Pisa Lectures*, Holland, Foris Publications, trad. fr. *Théorie du Gouvernement et du Liage. Les Conférences de Pise*, Paris, Seuil, 1991.
- COUDERC, Yves (1974). "D'après Ninyoles, *Idioma i prejudici*, le problème linguistique en Occitanie", *Cahier du groupe de recherche sur la diglossie franco-occitane* 1, 1-15.
- COUDERC, Yves (1975) "Francitan", *Occitània passat e present* 3, 1975, 24-27.
- COUDERC, Yves (1976). "À propos du francitan", *Cahiers du groupe de recherche sur la diglossie franco-occitane* 3, 1-17.
- COUROUAU, Jean-François (2017). *Le Rococo d'Oc. Une anthologie poétique. 1690-1789*, Toulouse, Presses universitaires du Midi.
- CROUZAZ, Isabelle de / SHLONSKY, Ur (2003). "The distribution of a subject clitic pronoun in a Franco-Provençal dialect and the licensing of Pro", *Linguistic Inquiry* 34/3, 413-442.
- DALBERA, Philippe / DALBERA-STEFANAGGI, Marie-José / STRAZZABOSCO, Dominique (2005). *THESOC, base de données linguistiques* <https://www.qwant.com/?client=brz-moz&q=thesoc>.
- DAUZAT, Albert (1927). *Les patois. Évolution, classification, étude*, Paris, Delagrave.
- DAUZAT, Albert (1930). *Histoire de la langue française*, Paris, Payot.
- DAUZAT, Albert (1942). *Le Nouvel atlas linguistique de la France par régions*, Luçon, Pacteau.
- DELAMARRE, Xavier (2018). *Dictionnaire de la langue gauloise. Une approche linguistique du vieux-celtique continental*, Paris, Errance.

- DINGUIRARD, Jean-Claude (1982). "Notes aquitaines", *Via Domitia* 27, 55-70.
- DUNETON, Claude (1973). *Parler croquant*, Paris, Stock [²Meuzac, Chamin de Sent Jaume, 2009].
- ESPAGNE, Adelphe (1876). "Des formes provençales dans Molière", *Revue des langues romanes* 2/2, 70-88.
- GARDY, Philippe (1997). *Histoire et anthologie de la littérature occitane*, II. *L'âge du baroque (1520-1789)*, Montpellier, Presses du Languedoc.
- GEBHARDT, Karl (1974a). *Das okzitanische Lehngut im Französischen*, Bern, H. Lang / Frankfurt am Main, P. Lang.
- GEBHARDT, Karl (1974b). "Les emprunts français à l'occitan", *Revue des langues romanes* 80, 57-92.
- GEBHARDT, Karl (1974c). "A propos des occitanismes en français", *XIV Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza. Napoli, 15-20 Aprile 1974. Atti*, Napoli, G. Macchiaroli / Amsterdam, John Benjamins, IV, 187-204.
- GILLIÉRON, Jules / EDMONT, Edmond (1902-1920). *Atlas linguistique de la France*, Paris, H. Champion, 35 fasc. de cartes (ALF).
- GOEBL, Hans (2003). "Regards dialectométriques sur les données de l'atlas linguistique de la France (ALF) : relations quantitatives et structures de profondeur", *Estudis romànics* 25, 59-120.
- GOURGAUD, Yves (2007). *Défense et promotion de la langue cévenole*, Saint-Martin-de-Valgalgues, Aigo Vivo.
- GRAFSTRÖM, Åke (1961). C.r. de Pfister 1958, *Annales du Midi* 73/56, 409-418.
- GREUB, Yan / CHAMBON, Jean-Pierre (2008). "Histoire des variétés régionales dans la Romania : français", in Gerhard Ernst / Martin-Dietrich Gleßgen / Christian Schmitt et alii (eds), *Romanische Sprachgeschichte. Ein internationales Handbuch zur Geschichte der romanischen Sprachen / Histoire linguistique de la Romania. Manuel international d'histoire linguistique de la Romania*, Berlin / New York, De Gruyter, III, 2552-2565.
- HEAP, David (2000). *La variation grammaticale en géolinguistique. Les pronoms sujets en roman central*, München, Lincom.
- HINZELIN, Marc-Olivier (2007). *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen. Diachrone Perspektive und Korpusstudie im Okzitanischen*, Tübingen, Gunter Narr.
- HOCK, Hans Henrich (1986). *Principles of Historical Linguistics*, Berlin / New York, De Gruyter.
- HOCK, Hans Henrich / JOSEPH, Brian D. (1996, reed. 2009, 2019). *Language History, Language Change, and Language Relationship. An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*, Berlin, De Gruyter.
- HUON, Ronan (1955 / 1976). *Evidon va-unan. Barzhonegoù. 1944-1961*, Brest, Al Liam.
- JEANROY, Alfred / TEULIÉ, Henri (1893). *Mystères provençaux du quinzième siècle*, Toulouse, Privat.
- JENSEN, Frede (1986). *The Syntax of Medieval Occitan*, Tübingen, Max Niemeyer.
- JOLY, André (en préparation). *L'imposture occitane, récit*.
- KREMnitz, Georg (2017). "Situation de l'occitan en 2017. Une esquisse", *Europa Ethnica* 74, 1-2, 9-20.
- KREMnitz, Georg (1981). "De l'occitan au français (par le francitan). Etapes d'une substitution linguistique", in Horst Geckeler (ed.), *Logos Semantikos. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, Madrid, Gredos / Berlin/New York, De Gruyter, 183-195.
- KRISTOL, Andres M. (1993). "Encore une enquête sociolinguistique en domaine occitan, pour quoi faire ?", in Wüest & Kristol (eds), *Aqueras montanhas. Études de linguistique occitane. Le Couserans (Gascogne pyrénéenne)*, Tübingen, Francke, 3-27.
- KRISTOL, Andres (2018). "L'emploi du clitique sujet en francoprovençal valaisan : Les facteurs de variation", *Linguisticae Investigationes* 41/1, 38-61.

- LAFITTE, Jean (s.d.) [visitat lo 28/02/2020]. “Jean-Pierre Chambon. Quelques écrits sur le gascon et l’occitan” [https://fr.calameo.com/read/0033257736bd8b8c514f5].
- LAFONT, Robert (1967). *La phrase occitane. Essai d'analyse systématique*, Paris, PUF.
- LAFONT, Robert / ANATOLE, Christian (1970). *Nouvelle histoire de la littérature occitane*, Paris, PUF, 2 vol.
- LAMBERT, Pierre-Yves (2003). *La langue gauloise. Description linguistique, commentaire d'inscriptions choisies*, Paris, Errance.
- LASSALLE, Renaud (2017). *Grammaire gasconne du parler de la Grande-Lande et du Born au travers des écrits de Félix Arnaudin*, Cressé, Éditions des Régionalismes.
- LOUVAT, Bénédicte (dir.) (2019). *Le Théâtre de Béziers. Pièces historiées représentées au jour de l'Ascension (1628-1657)*, I, 1628 Paris, Classiques Garnier.
- LUCHAIRE, Achille (1879). *Etudes sur les idiomes pyrénéens de la région française*, Paris, Maisonneuve.
- LUCHAIRE, Achille (1881). *Recueil de textes de l'ancien dialecte gascon d'après les documents antérieurs au XIVe siècle, suivi d'un glossaire*, Paris, Maisonneuve.
- LYONS, John (1970). *Linguistique générale. Introduction à la linguistique théorique*, Paris, Larousse [or. : *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge University Press 1968].
- MARTEL, Felip (2002). C.r. de Blanchet 2002, *Revue des langues romanes* 106/2, 619-626.
- MARTEL, Philippe (2010). *Les félibres et leur temps. Renaissance d'oc et opinion (1850-1914)*, Bordeaux, Presses universitaires de Bordeaux.
- MARTEL, Philippe (2019). *Histoire d'Occitanie. Le point de vue occitan*, Fouesnant, Yoran.
- MEILLET, Antoine (1908). *Les dialectes indo-européens*, Paris, E. Champion.
- MEILLET, Antoine (1925). *La méthode comparative en linguistique historique*, Oslo, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) / Leipzig, Otto Harrassowitz.
- MEILLET Antoine (1928). *Les langues dans l'Europe nouvelle* (avec un appendice de L. Tesnière sur la *Statistique des langues de l'Europe*), Payot, Paris.
- NÈGRE, Ernest (1970) *Auger Gaillard. Œuvres complètes*, Paris, PUF.
- NINYOLES, Rafael Luís (1971). *Idioma e prejudici*, Palma de Mallorca, Moll [1975].
- OLIVIÉRI, Michèle (2004). “Paramètre du sujet nul et inversion du sujet dans les dialectes italiens et occitans”, *Cahiers de Grammaire* 29, “Questions de linguistique et de dialectologie romanes”, 105-120.
- OLIVIÉRI, Michèle / SAUZET, Patrick (2016). “Southern Galloromance : Occitan”, in Adam Ledgeway / Martin Maiden (eds), *The Oxford Guide to the Romance Languages*, Oxford, Oxford University Press, 319-349.
- PARIS, Gaston (1877). “Ti, signe d'interrogation”, *Romania* VI, 438-441.
- PARIS, Gaston (1888). *Les parlers de France. Lecture faite a la réunion des Sociétés savantes le samedi 26 mai 1888*, Paris, Imprimerie nationale.
- PFISTER, Max (1958). “Graphies anciennes de langue d'oc / Beiträge zur altprovenzalischen Grammatik”, *Vox Romanica* 17, 281-362.
- PIERREL, Jean-Marie / DENDIEN, Jacques / BERNARD, Pascale (2004). “Le TLFi ou Trésor de la Langue Française informatisé”, in Geoffrey Williams / Sandra Vessier (eds), *Proceedings of the eleventh EURALEX international congress* (EURALEX 2004), Lorient, Université de Bretagne-Sud, 165-170.
- POKORNY, Julius (1959-1969). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern / München, A. Francke, 3 vol.
- POLLOCK, Jean-Yves (1997). *Langage et cognition. Introduction au programme minimaliste de la grammaire générative*, Paris, PUF.
- QUINT, Nicolas (2017). ANR Croissant <https://anr.fr/Projet-ANR-17-CE27-0001>
- RICHTER, Elise (1934). *Chronologische Phonetik des Französischen bis zum Ende des 8. Jahrhunderts* (Beiheft 82 zur ZRPh), Halle, Niemeyer.

- RIQUER, Martín de (1983). *Los Trovadores. Historia literaria y textos*, Barcelona, Ariel, 3 vol.
- ROHLFS, Gerhard (1966). *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*, 1, *Fonetica* [trad. de *Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihrer Mundarten*, 1, *Lautlehre*], Torino, G. Einaudi.
- RONJAT, Jules (1913). *Essai de syntaxe des parlers provençaux modernes*, Mâcon, Protat frères.
- RONJAT, Jules (1930-32-37-41). *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes*, Montpellier, Société des Langues Romanes, 4 vol.
- SAUSSURE, Ferdinand de (1915/1973). *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot.
- SAUZET, Patrick (1975). *Approches de la phonologie et de la morphologie d'un parler occitan: le dialecte de Sumène (Gard)*, Mémoire de maîtrise, sous la direction de Pierre Bec, Poitiers, 1975, 256 p.
- SAUZET, Patric (1987). "Delai de la diglossia. Per un modèl mimetic del contacte de lengas", *Lengas revue de sociolinguistique* 21, 103-120.
- SAUZET, Patric (2003a). "Esquizolexicografia", *Òc* 346, 36-40.
- SAUZET, Patrick (2003b). "La singularité phonologique du français", *Langue française* 141, 14-35.
- SAUZET, Patric (2009). "La toponimia en Miègjorn Pirenèus e lo *Repertòri Toponimic de las comunas de la Region Miègjorn Pirenèus* de Patrici Pojada (Patrice Poujade)", in Vincenç Ribiera (ed.), *Toponimia Occitana e Senhalizacion Bilingüa. Actes deu Congrès d'Aush*, Tolosa, CROM, 10-27.
- SAUZET, Patrick (2016a). *Conjugaison occitane*, Tolosa, Institut d'Estudis Occitans.
- SAUZET, Patric (2016b). "Jules Ronjat : la syntaxe et la langue occitane", in Pierre Escudé (ed.), *Autour des travaux de Jules Ronjat. 1913-2013. Unité et diversité des langues*, Paris, Editions des Archives Contemporaines, 43-64.
- SAUZET, Patric (2019). "Les langues du Théâtre de Béziers", in Bénédicte Louvat (dir.), *Le Théâtre de Béziers. Pièces historiées représentées au jour de l'Ascension*, I, 1628, Paris, Classiques Garnier, 39-57.
- SAUZET, Patric / BRUN-TRIGAUD, Guylaine (2009). "Una lei fonetica fossila: la palatalizacion de [-a] final atòn en occitan central", *Linguistica occitana* 7 (revista en linha: <http://www.revistadoc.org>), 57-81.
- SAUZET, Patric / CHAMPCLAUX, Yaël (2020). "SYMILA: Una basa de donadas sintaxicas per l'occitan e las autras lengas romanicas de França", (dins aqueste volum, p. 271-284).
- SAUZET, Patrick / DAGNAC, Anne / SPORTICHE, Dominique / CHAMPCLAUX, Yaël (2015). SYMILA *Syntactic variation in the Romance languages of France* Système d'information en ligne [<http://symila.univ-tlse2.fr>].
- SERRES, Michel (1980). *Le passage du Nord-Ouest*, Paris, Les Éditions de Minuit.
- SIBILLE, Jean (2004). "Droit de réponse [a Blanchet 2004]", *Marges linguistiques* 9, 1-2.
- SKÁRUP, Povl (1975). *Les premières zones de la proposition en ancien français*, København, Akademisk Forlag.
- SUMIEN, Dominique [Domergue] (2006). *La standardisation pluricentrique de l'occitan. Nouvel enjeu sociolinguistique, développement du lexique et de la morphologie*, Turnhout, Brepols.
- THOMAS, Jean (2017). *Jules Ronjat entre linguistique et félibrige. 1864-1925. Contribution à l'histoire de la linguistique occitane d'après des sources inédites*, Valence d'Albigeois, Vent Terral.
- TORREILLES, Claire (2015). "Augustin Bonet (1717-1772) : l'auteur retrouvé du Dictionnaire Languedocien", *Revue des langues romanes* 119/2, 397-419.
- TOURTOULON, Charles de (1890). "Des dialectes, de leur classification et de leur délimitation géographique", *Revue des langues romanes* 34, 130-175.
- TOURTOULON, Charles de / BRINGUIER, Octavien (1876). *Étude sur la limite géographique de la langue d'oc et de la langue d'oïl (avec une carte). Premier rapport à M. le ministre de l'Instruction publique, des cultes et des beaux-arts*, Paris, Imprimerie nationale.
- VANCE, Barbara / DONALDSON, Bryan / DEVAN STEINER, B. (2010). "V2 loss in Old French and Old Occitan. The Role of Fronted Clauses", in Sonia Colina / Antxon Olarrea /

- Ana Maria Carvalho (eds.), *Romance Linguistics 2009. Selected Papers from the 39th Linguistic Symposium on Romance languages (LSRL), Tucson, Arizona, March 2009*, Amsterdam, John Benjamins, 301-320.
- VANCE, Barbara (2014). “La syntaxe des pronoms objet clitiques de l’ancien occitan : système stable ou dynamique ?”, in Carmen Alén Garabato / Claire Torrelles / Marie-Jeanne Verny (eds), *Los que fan viure e tresluisir l’occitan. Actes du Xe congrès de l’AIEO, Béziers, 12-19 juin 2011*, Limoges, Lambert-Lucas, 202-212.
- VERNET, Florian (2007). *Que dalle ! Quand l’argot parle occitan*, suivi de *Petit lexique du sexe : français-argot occitan*, Puylaurens, Institut d’Estudis Occitans.
- VERNET, Florian (2014). *Petit guide insolent des mots occitans, passagers (clandestins) du français*, Béziers, IEO Languedoc.
- WALTER, Henriette (1988). *Le français dans tous les sens*, Paris, Librairie générale française.
- WARTBURG, Walther von (1922-2002). *Französisches Etymologisches Wörterbuch. Eine darstellung des galloromanischen sprachschatzes*, Bonn / Leipzig, Kurt Schroeder; Leipzig / Berlin, Teubner; Basel, Helbing & Lichtenhahn; Paris, Droz; Basel, Zbinden & Co.; Tübingen, J.C.B. Mohr.
- WOLFE, Sam. (2015). *Microvariation in Medieval Romance Syntax. A Comparative Study*, PhD Thesis, University of Cambridge.
- WOLFE, Sam (2018). “Occitan, verb second and the Medieval Romance word order debate”, in Janine Berns / Haïke Jacobs / Dominique Nouveau (eds), *Romance Languages and Linguistic Theory 13. Selected Papers from ‘Going Romance’ 29, Nijmegen*, Amsterdam, John Benjamins Publishing, 315-336.
- ZANTEDESCHI, Francesca (2013). *Une langue en quête d’une nation. La Société pour l’étude des langues romanes et la langue d’oc. 1869-1890*, Puylaurens, Institut d’Estudis Occitans.